

PÄIVÄKESKUS PÄIHDETYÖTOIMIJANA

Selvitys päiväkeskus Sinisarastuksesta paikallisena päihdetyötoimijana

Päivi Hietanen

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö
Yhteisö- ja perusturvatyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2008

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Päivi Hietanen
Opinnäytetyön nimi:	Päiväkeskus päihdetyötoimijana Selvitys päiväkeskus Sinisarastuksesta paikallisena päihdetyötoimijana
Sivuja (+liitteitä):	50 + 1
Opinnäytetyön kuvaus:	<p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Lapin Sinisarastus ry:n päiväkeskustoiminnan roolia paikkakunnan päihdetyötoimijana, miten päiväkeskus sijoittuu kunnan päihdetyökenttään ja min-käläinen päihdetyötoimija päiväkeskus on yhteistyökumppaneiden näkökulmasta katsottuna.</p>
Teoreettinen ja käsitteellinen esittely:	<p>Teoreettisena viitekehyksenä käytän päihdehuollon kokonaiskuvaa ja aikaisempia tutkimuksia. Käsittelen päihdetyötä yhteiskunnallisessa ja paikallisessa kontekstissa sekä paikallisten päihdepalvelujen kokonaisuutta, joiden osana päiväkeskus toimii järjestöpohjaisena matalan kynnyksen päihdepalvelutoimijana. Koska päiväkeskus on paikkakunnalla uusi toimija, tutkimuksessa yhdistyy päihdetyön ja järjestötyön toimijuus.</p>
Metodologinen esittely:	<p>Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen. Kerään aineiston puolistrukturoidun haastattelun avulla haastatteleamalla yhteistyökumppaneita. Haastateltavat edustavat päiväkeskuksen kanssa yhteistyötä tekeviä tahoja. Haastatteluaineisto käsittelen teemoittain. Pääteemoja ovat päiväkeskuksen rooli paikallisena toimijana ja yhteistyö muiden paikallisten päihdetyötoimijoiden kanssa.</p>
Keskeiset tutkimustulokset:	<p>Päiväkeskus tekee sekä ehkäisevää että korjaavaa päihdetyötä näkyvin tuloksin. Kokonaiskuvana tutkimustuloksista kuvastuu selkeästi yhteistyötoimijoiden näkemys päiväkeskuksen tarpeellisuu-desta paikallisessa päihdetyökentässä. Yhteistyökumppanit odottavat päiväkeskukselta profiilin nostamisella näkyvämpää esilläoloa ja aktiivista otetta moniammatillisen yhteistyön kehittämiseen.</p>
Johtopäätökset:	<p>Päiväkeskuksen toteuttamaa päihdetyötä arvostetaan. Päiväkeskus koetaan päihdetyötä tekevänä ammatillisena osajana. Päiväkeskuksen palvelut ”soppaa, saippuaa ja sielunhoitoa” ovat yhteis-työtoimijoiden näkemyksen mukaan päiväkeskuksen tärkeimmät tehtävät, ja niissä päiväkeskus on onnistunut. Työn tulokset näkyvät päiväkeskuksen asiakkaiden kuntoutumisena ja elämänhallinnan lisääntymisenä.</p>
Asiasanat:	laadullinen tutkimus, päihdetyö, päiväkeskustoiminta, yhteistyö

ABSTRACT

Author:	Päivi Hietanen
Title:	Day centre as an actor in work with intoxicant abusers A study of day centre Sinisarastus as a regional actor in work with the intoxicant abusers
Pages (+appendixes):	50 + 1
<p>Thesis description:</p> <p>The purpose of this research is to examine the role of Lapin Sinisarastus ry day centre as an actor in work with intoxicant abusers the place of the day centre in municipal work with intoxicant abusers and the co-operation the day centre offers from the aspect of the partners in co-operation.</p> <p>Theoretical summary:</p> <p>The theoretical part of the study consists of previous research from the field. I study work with intoxicant abusers in social and regional context, the regional work with intoxicant abusers as a whole, and the role of the day centre as an actor providing easily accessible services. As the day centre is a new actor in the area, this research combines municipal and non-governmental work with intoxicant abusers.</p> <p>Methodological summary:</p> <p>This research is qualitative. I interview six (6) co-operation partners and I use semi-structured interview. The interviewees work in co-operation with the day centre. I analyse the material by themes: the day centre as a regional actor and the cooperation with the other regional actors in the area of intoxicant work.</p> <p>Main results:</p> <p>The day centre does both preventative and corrective work with intoxicant abusers with good results. As an overall view of the results of this research it seems that the work of the day centre plays a very important role in the regional work with intoxicant abusers. The co-operation partners suggest that the day centre should uplift its profile and take a more active role in local co-operation.</p> <p>Conclusions:</p> <p>The work with intoxicant users the day centre does is valued. It is thought that the day centre has very high professional competence. “Soup, soap and salvation” is considered to be the most important issue in the day centre’s work. The results prove that the clients of the day centre have rehabilitated and have increased their every-day life management.</p>	
Key words: qualitative research, work with intoxicant abusers, day centre activity, co-operation	

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	7
2 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	9
2.1 Tutkimuksen tavoite ja ongelman rajaus	9
2.2 Tutkimusmenetelmä	10
2.3 Aineiston keruu ja analysointi	13
3 PÄIVÄKESKUS PÄIHDETYÖN TOTEUTTAJANA JA LAPIN SINISARASTUS	19
3.1 Päihdetyö yhteiskunnallisesta näkökulmasta	19
3.2 Päihdepalvelujen kehys Sodankylässä	22
3.3 Päiväkeskustoiminnan konteksti	27
3.4 Päiväkeskus Sinisarastuksen toiminta	29
4 PÄIVÄKESKUSTOIMINTA VERKOSTOISSA JA SOSIAALISEN PÄÄOMAN TUOTTAJANA	36
4.1 Sosiaalinen pääoma ja verkostoituminen	36
4.2 Järjestöjen rooli sosiaalipolitiikassa	37
5 PÄIVÄKESKUKSEN TOIMINTA VERKOSTON SILMIN	41
6 YHTEENVETO JA POHDINTA	45
LÄHTEET	51
LIITE 1	54

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1: Päihdehuollon avo- ja laitoshoidossa olevien määrä kehitys

Sodankylässä vuosina 2002-2006..... 24

KUVIOLUETTELO

Kuvio1: Ruokailijoiden määrän kehitys päiväkeskuksella vuosina 2005-2007..... 32

Kuvio2: Kuntouttavaan työtoimintaan osallistujien määrän kehitys vuosina
2005 – 200733

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee Sodankylässä toimivan Sinisarastuksen Päiväkeskuksen toimintaa paikkakunnan päihdetyökentässä. Päihdekuntoutujien päiväkeskustoiminta alkoi Sodankylässä vuonna 2005 Sininauhaliiton hallinnoimana, Raha-automaattiyhdistyksen ja Sodankylän kunnan rahoittamana valtakunnallisena M20-hankkeena. Sininauhaliitto on kristillistä päihdetyötä tekevien järjestöjen keskusliitto. Hankkeen toteuttajaksi Sodankylään perustettiin Lapin Sinisarastus ry, josta päiväkeskus sai nimensä: Päiväkeskus Sinisarastus. (Toimintakertomus 2007, 2). Lapin Sinisarastus ry:n päiväkeskustoiminta on tarkoitettu ensisijaisesti päihdekuntoutujille ja heidän läheisilleen. Päiväkeskus on matalan kynnyksen paikka, jonne voi tulla viettämään päihteetöntä päivää. Palveluja voivat hyödyntää myös muut kuin päihdeongelmaiset, esimerkiksi eläkeläiset ja työttömät, joille päihteet eivät ole muodostuneet ongelmaksi, mutta joilla on runsaasti vapaa-aikaa ja vähän mahdollisuuksia tai virikkeitä mielekkääseen ajankäyttöön. (Kulmala, 2008). Eläkeläisiin kuuluvat paitsi vanhuuseläkeläiset, myös syystä tai toisesta työkyvyttömyyseläkkeellä olevat.

Päiväkeskustoiminnan tavoitteena on tukea päihteetöntä elämäntapaa ja tarjota asiakkaille arkipäivän tarttumapintoja ja motivoida asiakasta haluamaan elämäntapojen muutosta. Päihteistä luopuminen tarkoittaa uuden elämäntavan opettelemista.

Päiväkeskuksen asiakkaat tulevat toimintaan mukaan eri kanavien kautta. Osa tulee toimintaan mukaan omaehtoisesti tai läheisten ohjaamana ja tukemana, osa työvoimatoimiston ja sosiaalitoimiston ohjaamina kuntouttavaan työtoimintaan ja osa muiden yhteistyötahojen ohjaamana, kuten esimerkiksi evankelis-luterilaisen seurakunnan diakoniatyön kautta.

Päihdekuntoutajat tarvitsevat moniammatillisia yhteistyöpalveluja huolimatta siitä, mitä kautta he tulevat tai ohjautuvat päiväkeskuksen asiakkaiksi. Vaikka päiväkeskus on matalan kynnyksen paikka, päihdekuntoutuja tarvitsee usein jonkin tahon, joka tavoitteellisesti ohjaa asiakasta toimintaan mukaan. Ohjaajataho voi olla sosiaalitoimen ohella myös mielenterveystoimisto, katkaisuhuoltoyksikkö, poliisi, omainen tai muu läheinen henkilö, tai seurakunnan diakoniatyöntekijä, joka tekee ns. etsivää työtä kotikäynnin

tavoittaen siten niitä henkilöitä, jotka eivät ole mukana muun tahon tai organisaation toiminnoissa.

Päiväkeskuksen yhteistyö yhteistyökumppaneiden kanssa nivoutuu ensisijaisesti päiväkeskuksen asiakkaiden kautta heidän tarpeisiin vastaamisessa. Yhteistyön kehittämisen lähtökohtia ovat eri toimijoiden asiantuntijuuden hyödyntäminen ja yhteiset tavoitteet päihdetyön moninaisessa työkentässä.

Työn tavoitteena on selvittää järjestön ylläpitämän päiväkeskuksen roolia paikkakunnan päihdetyötoimijana ja yhteistyökumppaneiden näkökulmaa suhteessa toimijaan ja toimintaan. Kuinka keskeisenä toimijana yhteistyökumppanit näkevät päiväkeskuksen toiminnan paikkakunnalla päihdetyön toimijana? Selvityksen tavoitteena on myös löytää keskeiset yhteistyön kehittämiskohteet moniammatillisen verkostoyhteistyön tavoitteelliseen kehittämiseen. Päiväkeskuksen toiminta alkaa kolmen toimintavuoden jälkeen vakiintua ja on hyvä ajankohta selvittää järjestöpohjaisen päiväkeskuksen toimintaa paikallisena päihdetyötoimijana. Päiväkeskuksen asiakastyönäkökulmaa ja sen vaikuttavuutta on arvioitu Sininauhaliiton tekemissä vaikuttavuustutkimuksissa, mutta alueellisen päiväkeskuksen toiminnan selvittämiseen keskittyvää tutkimusta yhteistyötahojen näkökulmasta ei ole aikaisemmin tehty.

Toivon, että opinnäytetyöni palvelee Lapin Sinisarastus ry:tä kehittämään päiväkeskuksen toimintaa laadukkaana lähipalveluna paikallisessa päihdepalvelujen kokonaisuudessa, sekä kehittämään aktiivisesti tavoitteellista ja avointa yhteistyötä muiden paikkakunnan päihdetyön toimijoiden kanssa vastaamaan päihdetyön yhä kasvaviin haasteisiin.

Haluan esittää kiitokset opinnäytetyöni ideasta päiväkeskuksen päihdetyöntekijälle Kaisa Kulmalalle. Hän innosti minua syventymään aiheeseen ohjatessaan opintojeni syventävän työharjoitteluni päiväkeskuksella. Olen saanut hyödyntää tässä opinnäytetyössäni hänen vahvaa päihdetyön ja järjestötoimijan ammatillista osaamista. Kiitokset myös kaikille niille yhteistyötahoille ja henkilöille, jotka ovat antaneet oman arvokkaan panoksensa opinnäytetyöni valmistumisessa.

2 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

2.1 Tutkimuksen tavoite ja ongelman raja

Tutkimusongelmana on selvittää Sodankylässä toimivan Päiväkeskus Sinisarastuksen rooli paikkakunnan päihdetyötoimijana ja päiväkeskuksen yhteistyö paikallisessa päihdetyökentässä. Yhteistyön selvitys rajataan paikkakunnan keskeisiin yhteistyön toimijatahoihin, joita ovat seurakunta, työhallinto, sosiaalitoimi, mielenterveystoimi, työpaja ja poliisi.

Päihdetyötä on tutkittu laajasti monessa eri kontekstissa. Päiväkeskustoiminnan tutkimiseen on alettu panostamaan vasta viime vuosina, kun Raha-automaattiyhdistys on antanut vahvan rahoituksellisen tuen päiväkeskusten ”uuteen tulemiseen”, uusien päiväkeskusten perustamiseen ja jo toimivien päiväkeskusten toiminnan vahvistamiseen ja erikoistumiseen. Raha-automaattiyhdistys on myös itse panostanut päiväkeskustoiminnan eri näkökulmista tehtäviin tutkimuksiin.

Keväällä 2008 valmistui Sininauhaliiton tutkimus päihdetyön päiväkeskuksista RAY:n hankerahoituksen turvin. Tutkimus on kattava selvitys päiväkeskustoiminnasta Suomessa. Yhteistyön osalta tutkimus osoittaa, että päiväkeskuksen tekevät yhteistyötä eniten seurakuntien kanssa, sitten tulevat sosiaalitoimi, A-klinikat ja työhallinto. Näiden tahojen kanssa yhteistyö on säännöllistä. Terveystoimen, asuntotoimen, kriminaalihuollon ja mielenterveystoimen kanssa yhteistyö on enemmän satunnaista kuin säännöllistä. Poliisin, vanhustenhuollon ja lastensuojelun kohdalla säännöllinen yhteistyö oli harvinaista, mutta kuitenkin satunnaista. Tutkimuksen yhteistyöluvut kertovat siitä, että päiväkeskukset ovat tekemisissä useiden muiden paikallisten toimijoiden kanssa. Yhteistyön määrässä ja säännöllisyydessä on havaittavissa selkeästi paikkakunnan koko yhtenä määrittävänä tekijä. Pienellä paikkakunnalla, kun toimijoita on vähän, yhteistyö on tai se koetaan useimmin tiiviimpänä kuin isoilla paikkakunnilla. Pienillä paikkakunnilla korostuu seurakuntien kanssa tehtävä yhteistyö. (Lund 2008, 64-65).

Päiväkeskusten toimintaa on tutkittu ensisijaisesti asiakasnäkökulmasta ja arvioitu toiminnan vaikuttavuutta kansalaisten hyvinvointiin ja elämänhallintaan. Vaikuttavuusar-

vioinneissa on keskeisesti tullut esille, että päiväkeskustoiminta tavoittaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset, joiden kohdalla vaikuttavuus voidaan selvimminkin nähdä elämänhallinnan lisääntymisenä. Keskeisenä taustatekijänä on ollut yhteisöllisyys, jonka sisällä mekanismit vaikuttavat. (Kilgast 2007, 26). Paikallisen päiväkeskuksen toiminnan arviointia yhteistyökumppaneiden näkökulmasta on sivuttu useissa tutkimuksissa. Tämä tutkimus painottuu keskeisesti juuri tähän yhteistyön selvittämiseen ja päiväkeskuksen rooliin osana paikallista päihdetyötoimivuutta.

Päiväkeskus Sinisarastuksen päiväkeskus toimii ns. aktivoivan mallin mukaan, jossa työ painottuu paikallisella tasolla tehtävään yhteistyöhön paikallisen palveluverkoston kanssa. Tässä tutkimuksessa selvitän paikallisen päiväkeskuksen roolia oman toiminta-alueen (Sodankylän) päihdetyökentässä. Selvittämällä yhteistyötahojen näkemystä päiväkeskuksen roolista päihdetyökentässä ja osana paikallista päihdetyöverkosta, voidaan todentaa päiväkeskustoiminnan merkitystä paikkakunnalla ja tunnistaa kehittämistarpeita verkostoyhteistyön kehittämiseksi.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Käytän tutkimuksessa kvalitatiivista menetelmää. Kvalitatiivisen tutkimuksen päämääränä on ymmärtää paremmin yksilön käyttäytymistä ja kokemuksia ja lisätä näin tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Soininen 1995, 35). Tämän tutkimuksen tutkimusongelmaan vastaaminen edellyttää tutkittavien näkökulman esille saamista, joka toteutuu kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä. Aineiston keruutapa ei riipu ainoastaan tutkimusongelmasta vaan usein myös tutkijan persoonallisuudesta ja käytettävissä olevista taloudellisista ja ajallisista resursseista (Eskola & Suoranta 1996, 118). Tärkein peruste tutkimusmenetelmän valinnalle tässä työssä on tutkittavien näkökulman esille saaminen.

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus pyrkii selvittämään jonkun asian tai asiantilan laatua, jolloin kysytään ”mitä” tai ”miten”, kun taas kvantitatiivisessa tutkimuksessa kysytään ”kuinka paljon” tai ”miksi”. Kvantitatiivinen tutkimus pyrkii yleistettävyyteen ja ennustettavuuteen, kvalitatiivinen tutkimus puolestaan pyrkii kontekstuaaliseen tulkintaan ja toimijoiden näkökulman ymmärtämiseen. Kvalitatiivisessa strategiassa tutkittava kohde ja tutkija ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Tutkijan tehtävänä on

löytää oikeat menetelmät tiedon löytämiseksi. Kvalitatiivisesti suuntautuneessa tutkimuksessa korostuu merkitysten tulkitseva eli hermeneuttinen luonne. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 21-23). Tulkinta tapahtuu kielen ja viestinnän avulla.

Laadullista tutkimusta kuvaa myös tutkimuksen hypoteesittomuus, joka tarkoittaa sitä, että tutkijalla ei ole lukkoon lyötyjä ennakko-olettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista. (Eskola & Suoranta 1996, 13-14). Tässä tutkimuksessa ei ole lukkoon lyötyjä ennakko-oletuksia tutkittavasta aiheesta, vaan tutkimuksessa pyritään lähtemään liikkeelle mahdollisimman puhtaalta pöydältä siinä määrin kuin se ylipäätään on mahdollista, sillä tutkijalla on kokemusta tutkimuskohteesta ennen tutkimuksen aloittamista. Kuitenkaan tietoisesti asetettuja hypoteeseja ei ole.

Laadullinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kootaan todellisissa tilanteissa, joissa tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihin ja keskusteluihin tutkittaviensa kanssa sen sijaan että aineisto koottaisiin mittausvälineillä. Aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille. Tällaisia metodeja ovat esimerkiksi teemahaastattelu, osallistuva haastattelu ja ryhmähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2007, 160). Tässä tutkimuksessa aineiston hankinnassa käyttökelpoisin metodi on teemahaastattelu.

Kvalitatiivisesti suuntautuneessa tutkimuksessa on tapana puhua otoksen sijasta harkinnanvaraisesta näytteestä, koska tilastollisten yleistysten sijasta pyritään ymmärtämään jotakin tapahtumaa syvällisemmin, saamaan tietoa jostakin paikallisesta ilmiöstä tai etsimään uusia teoreettisia näkökulmia tapahtumiin ja ilmiöihin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 58-89). Kvalitatiivinen tutkimus pyritään kohdentamaan juuri niihin kohderyhmiin, joista oletetaan saatavan kattava ja laadukas aineisto. Tässä tutkimuksessa kohdejoukko valitaan harkiten. Kohderyhmään valitaan ne keskeiset toimijat, joiden kanssa yhteistyötä tosiasiallisesti tehdään. Keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat työhallinto, sosiaalitoimi, työpaja, seurakunta, poliisi ja mielenterveystoimi.

Erityisesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija joutuu jatkuvasti pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja näin ottamaan yhtä aikaa kantaa sekä analyysin kattavuuteen että tekemänsä työn luotettavuuteen. Tutkimuksessa pääasiallisin luotettavuuden kriteeri on tutkija itse, sen takia kvalitatiiviset tutkimusraportit ovat yleensä paljon henkilökohtaisem-

pia, tutkijan omaa pohdintaa sisältäviä kuin kvantitatiiviset tutkimukset. Yleensä tutkimuksen edustavuus ja tulosten yleistettävyyys ovat kvalitatiivisessa tutkimuksessa kaikkein eniten epäillyt seikat. Aineiston analyysin kattavuus tarkoittaa sitä, että tulkintoja ei perusteta satunnaisiin poimintoihin aineistosta. Tulkintojen tulee olla kestäviä siten, että toinen tutkija voi niitä soveltamalla tehdä samat tulkinnat aineistosta. (Eskola & Suoranta 1998, 209-216).

Tutkimuksen sisäisellä validiteetilla (pätevyydellä) viitataan tutkimuksen teoreettisten ja käsitteellisten määrittelyjen sopusointuun. Ulkoinen validiteetti tarkoittaa tulkintojen ja johtopäätösten sekä aineiston välisen suhteen pätevyyttä. Ulkoinen validiteetti on yhteydessä enemmän tutkijaan kuin tutkittavien käyttäytymiseen. Tietyn tutkimushavainnon sanotaan olevan ulkoisesti validi, kun se kuvaa täsmällisesti tutkimuskohteen sellaisena kuin se on. (Eskola & Suoranta (1998, 214). Yksinkertaisimmillaan validiteetin määrittelee David Silverman (2000, 175): toinen sana validiteetille on totuus. Toisaalta on hyvä kysyä, mikä merkitys on tutkimuksella joka ei pyri totuuteen?

Tutkimuksen reliabiliteetilla tarkoitetaan sen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Reliabiliteetti on sitä suurempi, mitä vähemmän tuloksissa on sattumanvaraisuutta. (Eskola 1981, 77). Aineiston tulkinnan sanotaan olevan reliaabeli silloin, kun se ei sisällä ristiriitaisuuksia. (Eskola & Suoranta (1998, 214). Hirsjärvi & Hurme (2007, 226) määrittelevät reliabiliteetin mittaustulosten toistettavuudella. Esimerkiksi jos kaksi arvioijaa päätyy samanlaiseen tulokseen, tulosta voidaan pitää luotettavana.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa reliabiliteetissa on Soinin (1995, 40) mukaan kysymys pikemminkin aineiston paikkansapitävyydestä ja ymmärrettävyydestä. Huomion arvoista on myös se, että yleensä tutkijoilla on erilainen taustahistoria, joka omalta osaltaan on ohjaamassa ja suuntaamassa heidän mielenkiintoaan jolloin he keräävät erilaista tietoa samasta kohteesta ja päätyvät erilaisiin johtopäätöksiin. Tähän vaikuttavat myös erilaiset taustateoriat, joihin tutkimus nojaa.

Osa kvalitatiivista tutkimusta tekevästä on suositellut, ettei termejä reliaabelius ja validius käytettäisi kvalitatiivisen tutkimuksen yhteydessä. Kuitenkin kvalitatiivisessa tutkimuksessa pitää pohtia, miten lukijoille kerrotaan tarkasti se, miten tutkimus on tehty ja miten siinä saatuihin tuloksiin on päädytty. Esimerkiksi tapaustutkimuksessa voidaan aiheellisesti ajatella, että kaikki tutkimukset ja niissä tuotetut tulokset ovat ainutkertai-

sia, minkä vuoksi ns. perinteiset luotettavuuden ja pätevyuden arvioinnit eivät tule niissä kysymykseen. (Hirsjärvi & Hurme 2007, 226-227).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta, aineiston analysoinnin ja tulkintojen tekemisen perusteista saattaen ne teoreettisen tarkastelun tasolle. (Hirsjärvi & Hurme 2007, 227-228). Pyrin tähän luotettavuuden osoittamiseen selostamalla tutkimuksen etenemisen mahdollisimman tarkasti ja esittämään valintojen perustelut. Tutkimuksen reliabiliteetin ja validiteetin suhteen lähtökohtani tutkimuksen tekemisessä on kuvata tutkimuskohde mahdollisimman objektiivisesti ja tekemään tulkinnat ja johtopäätökset kestäviksi.

Tutkimuksenteekoon liittyy monia eettisiä kysymyksiä, jotka tutkijan on otettava huomioon. Tutkimuksenteon eri vaiheissa joutuu tekemään eettisiä valintoja aina tutkimusaiheen valinnasta aineiston kokoamiseen, raportointiin, aineistojen anonyymisointiin ja arkistointiin asti. (Hirsjärvi & Hurme 2007, 23). Opinnäytetyön tekemisen kaikissa edellä mainituissa vaiheissa noudatan tieteen yleisiä ja eettisiä sääntöjä sekä vallitsevaa tietosuojalakia.

2.3 Aineiston keruu ja analysointi

Tässä tutkimuksessa empiirinen aineisto kootaan haastattelemalla. Kvalitatiivisen aineiston tiedonkeruumenetelmänä käytetään yleisesti haastattelua. Tutkimushaastattelun lajit on perinteisesti jaettu kysymysten valmiuden ja sitovuuden mukaan strukturoituihin, puolistrukturoituihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin. Strukturoiduista haastatteluista sitovin on lomakehaastattelu, jossa on valmiit kysymys- ja vastausvaihtoehdot, jotka esitetään kaikille haastateltaville samanlaisina ja samassa järjestyksessä. Vapaamuotoisin haastattelulaji on strukturoimaton haastattelu, josta käytetään myös nimeä avoin haastattelu. Näiden välimaastossa on puolistrukturoitu haastattelu ja niistä tunnetuin muoto on teemahaastattelu (focused interview), jossa käydään läpi samat teemat, aihepiirit, mutta kysymysten muotoilu ja järjestys voivat vaihdella. (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 11-12).

Haastattelu tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä on joustava, moniin lähtökohtiin ja tarkoitukseen sopiva. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 14). Haastattelun etuna on se, että siinä voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti ja vastaajia myötäillen. Haastattelija voi myös vaihdella kysymysten järjestystä sen mukaan, miten keskustelu etenee ja tarvittaessa voidaan tehdä tarkentavia kysymyksiä. Haastattelu on perusteltu tiedonkeruumenetelmä myös silloin, kun ennalta tiedetään, että tutkimuksen aihe tuottaa vastauksia monitahoisesti ja moniin suuntiin tai kun saatavia tietoja halutaan syventää. Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastatteluaineisto on konteksti- ja tilannesidonnaista, josta voi syntyä pulma, että tutkittavat saattavat puhua haastattelutilanteessa toisin kuin jossakin toisessa tilanteessa. (Hirsjärvi & Hurme 2007, 199-202).

Haastattelun onnistuminen alkaa valmistautumisesta. Käytännön järjestelyissä on huomioitava haastattelun ajankohdasta, paikasta, likimääräisestä kestosta ja haastatteluvälineistöstä. Ajankohta tulisi olla sellainen, että haastateltava voi omien töittensä tai muiden sitoumuksien puolesta irrottautua haastateltavaksi. Paikka tulisi olla rauhallinen, jossa kommunikointi olisi mahdollisimman häiriötöntä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 73-74). Haastateltavalle on hyvä kertoa etukäteen haastattelun kestosta. Haastattelun nauhoittamiseen tulee pyytää lupa haastateltavalta. Jos haastattelu nauhoitetaan, on etukäteen varmistettava nauhoitusvälineistön toimivuus.

Aineiston keruu tässä tutkimuksessa toteutetaan puolistrukturoituna haastatteluna, jossa kysymykset on jaoteltu käsiteltävien teemojen mukaan. Puolistrukturoidussa haastattelussa tämän tutkimuksen kannalta etuna on se, että vaikka kaikille tutkittaville esitetään samat kysymykset, niiden käsittelyn syvällisyyttä voi tutkittava määrittellä oman kiinnostuksen mukaan, ja kysymykset voidaan toistaa ja tarvittaessa selventää. Jokin teema voi olla toiselle haastateltavalle läheisempi kuin toinen. Samoin kuin se, että kysymyksiin voidaan palata myöhemmin uudestaan ja niitä voidaan täydentää.

Tässä tutkimuksessa haastattelen keskeisiä yhteistyökumppaneita, jotka määrittelen yhdessä opinnäytetyön työpaikkaohjaajani Kaisa Kulmalan kanssa keväällä 2008. Yhteistyökumppaneiden määrittelyn perustana ovat ne yhteistyötoimijat, joiden kanssa päiväkeskus tosiasiallisesti tekee yhteistyötä. Päiväkeskuksen yhteistyökumppaneita edustavat työhallinto, sosiaalitoimi, evankelis-luterilaisen seurakunnan diakoniatyö, työpaja, poliisi ja mielenterveystoimisto. Toisten kanssa yhteistyötä tehdään enemmän

ja toisten kanssa vähemmän. Koska tutkimuksen tavoitteena on selvittää nimenomaan yhteistyötahojen näkemyksiä, on tutkimustulosten laadun takeena harkiten valittu kohdejoukko. Kuten Eskola & Suoranta (1996,13) toteavat, että tieteellisyyden kriteeri ei ole aineiston määrässä vaan laadussa.

Päiväkeskuksen tunnettuuden teeman käsittelyyn ja yhteistyön määrälliseen selvittämiseen varataan myös lomakehaastattelun muotoisesti monivalintakysymyksiä määrittelyyn helpottamiseksi. Haastatteluvalinta perustuu siihen, että haastattelukertojen määrää ei ole vakioitu ja teemoja voi käsitellä myös syvällisesti, tärkeintä on saada tutkittavien ääni kuuluviin. Haastattelun runko perustuu tutkimusongelman ympärille etukäteen valmisteltuihin avoimiin kysymyksiin. Kysymykset on jaoteltu teemoihin, joita ovat 1) Sodankylän päihdepalvelut ja päiväkeskus niiden osana 2) päiväkeskustoiminta ja sen tunnettuus sekä 3) yhteistyö ja sen kehittämistarpeet. Teemahaastattelussa haastateltaville esitettävien kysymysten käsittelyjärjestystä voidaan muokata haastattelun edetessä.

Teen haastattelut Sodankylässä kesä-syyskuun aikana; kaksi kesäkuussa, kaksi elokuussa ja kaksi syyskuussa. Jaksotus johtuu lähinnä haastateltavien tavoittamisesta kesälomien aikana. Otan haastateltaviin yhteyttä puhelimitse kaksi viikkoa ennen tavoittelemaani haastattelu-aikaa. Kerron heille lyhyesti yhteydenoton tarkoituksen sekä opinäytetyön sisällön ja tavoitteet, sekä haastateltavan näkökulman merkityksen työlle. Sovin haastatteluajan ja kerron haastattelun arvioidun keston olevan noin 45 minuuttia. Haastateltavat pitävät työtä mielenkiintoisena ja haluavat mielellään antaa oman panoksensa asian hyväksi. Haastattelut tapahtuvat viiden haastateltavan osalta heidän omasta esityksestään heidän työpaikoillaan, koska se on heille vaivattominta. Yksi haastateltava halusi haastattelun tehtävän hänen kotonaan koska hän oli vapaalla. Vaihtoehtoisesti olisin tarjonnut haastattelupaikaksi omaa kotiani.

Valmistaudun haastatteluihin monistamalla haastattelukysymykset itselleni lomakemuotoon, jotta voin kirjoittaa haastattelun kuluessa itselleni muistiinpanoja. Tämän teen siltä varalta, että haastateltavani ei haluaisi nauhoitettavan haastattelua tai haastattelun nauhoitus tai purku jostain syystä epäonnistuisi. Näin minulle jäisi ainakin muistiinpanot käyttöön. Hyvät muistiinpanot ovatkin tarpeen, sillä kahden haastattelun nauhoitus epäonnistuu tekniikan pettäessä.

Yhteistyökumppaneiden edustajien haastatteluilla ei ole etukäteen mietittyä haastattelujärjestystä, koska järjestyksellä ei ole tutkimuksen toteuttamisen tai tavoitteiden saavuttamisen kannalta merkitystä. Aloitan haastatteluaineiston keruun itselleni tutuimmasta haastateltavasta eli haastatteleamalla työhallinnon edustajaa. Tutuimmasta kohteesta aloittaminen helpottaa ensimmäisen haastattelun läpivientiä, sillä vaikka testaan teemahaastattelun kysymyksiä ennakkoon päiväkeskuksen tuntevalla tuttavallani, on todellisessa haastattelutilanteessa oma jännityksensä; miten kysymyssarja toimii, kauanko menee aikaa ja onnistuuko nauhoitus teknisesti. Koska ensimmäinen haastattelu menee hyvin, tekniikka toimii ja arvioitu aikavaraus riittää, tämän onnistumisen kokemus valaa uskoa muidenkin haastattelujen onnistuneeseen toteuttamiseen.

Haastattelut sujuvat luontevasti eikä nauhoitus tunnu kenenkään haastateltavan kohdalla tuovan ylimääräistä jännitystä, sillä kaikki haastateltavat ovat oman alansa ammattilaisia ja tottuneita keskustelijoita. Teemoittain etenevä haastattelurunko on selkeä ja kutakin teemaa käsitellään useilla eri kysymyksillä. Haastattelurunko on toimiva eikä kysymysten järjestykseen tarvitse tehdä muutoksia. Haastattelut ovat luontevia ja keskustelunomaisia. Etukäteen sovittu 45 minuutin haastattelu-aika riittää hyvin. Haastattelutilanteiden tunnelmat ovat leppoisia ja vapautuneen oloisia, sillä vastauksia ei tarvitse ”lypsää”. Haastatteluja voisi kuvata keskustelunomaisiksi. Haastattelujen jälkeen täydennän kotona kirjallisia muistiinpanoja kun haastattelu on vielä tuoreessa muistissa.

Omaa rooliani tarkastellessani toimin haastattelijana mielestäni hyvin tutkivan opiskelijan roolissa, joka on tavoitteenikin. Tätä roolia tukee se, että olen opintovapaalla työvoimaneuvojan työstäni ja pystyn siten irtaantumaan viranhaltijan roolista.

Yleensä kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat ainakin osittain yhtä aikaa. Aineiston analysoinnissa yhdistyvät analyysi ja synteesi, jolla tarkoitetaan sitä, että kerätty aineisto hajotetaan käsitteellisiksi osiksi ja synteessin avulla näin saadut tulokset kootaan uudelleen tieteellisiksi johtopäätöksiksi. Tästä käytetään myös nimitystä abstrahointi: tutkimusaineisto järjestetään siihen muotoon, että sen perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan irrottaa yksittäisistä henkilöistä ja lausumista ja siirtää yleiselle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle. (Metsämuuronen 2006, 122). Tässä selvityksessä aineisto abstrahoidaan ja samalla varmistetaan haastateltavien anonyymiyys.

Laadulliseen analyysiin ja tulkintojen tekemiseen on olemassa kaksi periaatteellista lähestymistapaa. On mahdollista pitäytyä tiukasti aineistossa ja rakentaa tulkintoja tiiviisti aineistosta käsin. Toinen tapa on pitää aineistoa tutkijan lähtökohtana tulkinnoille. Laadullisen tutkimuksen ongelmallisin vaihe on tulkintojen tekeminen. Tähän vaiheeseen ei ole olemassa yleispäteviä tai muodollisia ohjeita, vaan tulkintojen hedelmällisyys ja osuvuus on kiinni lopulta tutkijan mielikuvituksesta. (Eskola & Suoranta 1996, 111). Tässä työssä tulkinnat rakentuvat aineistosta käsin.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistosta ei tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen. Ajatuksena on kuitenkin alun perin aristoteelinen ajatus, että yksityisessä toistuu yleinen. Tutkimalla yksityistä tapausta kyllin tarkasti saadaan näkyviin myös se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu usein tarkasteltaessa ilmiötä yleisellä tasolla. (Hirsjärvi & Hurme 2007, 177).

Laadullisen aineiston käsittelyn alkuvaiheessa joutuu sietämään epätietoisuutta siitä, mitä aineiston kanssa pitäisi tehdä. (Eskola & Suoranta (1998, 163). Hirsjärvi & Hurme (2007, 218) kirjoittavat, että aineiston käsittely ja analysointi aloitetaan mahdollisimman pian keruuvaiheen jälkeen. Tämä on hyvä ohjenuora, sillä aineiston kokoamiseen liittyvä inspiraatio on vielä voimakas.

Laadullisen tutkimuksen analyysissä tutkijaa ohjaavat kysymykset, joihin halutaan vastauksia. Kvalitatiivisen tutkimuksen erityisluonne on se, että se etenee usein induktiivisesti, aineistolähtöisesti yksittäisestä yleiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 82-83). Laadullisen tutkimuksen ongelmallisin vaihe on tulkintojen teko. Yksityisestä yleiseen etenevän tulkintojen tekemisen yksi heuristinen apuväline on nk. fenomenologinen menetelmä. Yksinkertaistaen siinä pyritään näkemään tutkittava ilmiö mahdollisimman pelkistettynä ilman etukäteisoletuksia. (Eskola & Suoranta 1998, 147). Tässä selvityksessä Päiväkeskus Sinisarastuksen toimijuudesta saatujen tulosten perusteella voidaan yhteenvetona ajatella, että ne ovat esimerkki yleisestä, koska pienet päiväkeskukset toimivat samantyyppisesti ja yhteistyökumppanit edustavat keskeisiä paikallisia toimijoita paikkakunnasta riippumatta.

Eskola & Suoranta (1998, 151-153) johdattelevat laadulliseen aineiston analysointiohjeissa lukemaan aineiston useaan kertaan. Ensimmäinen tehtävä laadullisessa analyysissä on aineiston purku tekstiksi tai teknisesti käsiteltävään muotoon, jonka jälkeen se

järjestetään. Aloitan aineiston käsittelyn ja analysoinnin syyskuussa heti viimeisten haastattelujen jälkeen. Litteroin eli kirjoitan haastatteluaineiston tekstimuotoon tekstin-käsittelyohjelmalla. Tiivistän puhutun tekstin jättämällä pois tauot, naurahdukset ja puhutun kielen täytesanat, koska tarkoitukseni ei ole analysoida puhuttua kieltä. Tiivistäminen ei muuta haastatteluiden asiasisältöä. Näin kootun materiaalin määrä on kohtuullinen ja hallittavissa. Seuraavaksi kokoan haastatteluvastaukset yhteen kysymyksittäin ranskalaisin viivoin. Tekstiä tulee kaikkien käsiteltyjen teemojen osalta likimain saman verran. Näin pystyn jo paremmin hahmottamaan aineiston sisältöä kokonaisuudessaan ja eri teemojen vastaussisältöjä.

Laadullisen aineiston jäsentäminen ja tulkinta tapahtuvat useassa vaiheessa. (Eskola & Suoranta 1998, 152). Kun aineisto kerätään teemahaastattelulla, on teemahaastattelurunko aineiston koodauksen oivallinen apuväline, sillä teemahaastattelurungon rakentamisessa on jo käytetty yhtäältä aiemmista tutkimuksista kerättyjä teoreettisia näkemyksiä ja toisaalta myös mahdollista omaa kokemusta. Tällöin aineistosta seulotaan teemahaastattelurungon avulla esille sellaisia tekstikohtia, jotka kertovat kyseisistä asioista. (Eskola & Suoranta 1996, 117). Tässä tutkimuksessa analysointi tapahtuu nostamalla tutkimusongelmaa käsittelevien kolmen teeman keskeiset sisällöt esille. Nämä keskeiset teemat ovat 1. päiväkeskuksen toiminta ja 2. päiväkeskuksen tunnettuus ja 3. yhteistyö ja sen kehittäminen.

Luen aineiston teemoittamisen jälkeen vielä useaan kertaan oman tulkinnan muodostamiseksi. Pyrin saamaan aineiston ”haltuun”. Poimin aineistosta korostusvärillä mielenkiintoisia ja usein toistuvia kohtia. Mielenkiintoisia ja erottuvia vastauksia käytän haastattelusitaatteina tuloksissa. Lukiessani aineistoa tulen tulokseen, että kahden ensimmäisen teeman haastattelusisällöt limittyvät paljolti yhteen. Päädyn yhdistämään nämä kaksi teemaa tutkimusongelmaa käsitteleviin laajempiin teemoihin: 1. päiväkeskuksen toiminta ja 2. yhteistyön kehittäminen. Tulokset kokoan näiden kahden teeman ympärille.

3 PÄIVÄKESKUS PÄIHDETYÖN TOTEUTTAJANA JA LAPIN SINISARASTUS

3.1 Päihdetyö yhteiskunnallisesta näkökulmasta

Päihdetyö kattaa ehkäisevän päihdetyön sekä päihdehoitoon ja kuntoutukseen liittyvien päihdepalvelujen järjestämisen. Päihdetyö on olennainen osa kuntien laaja-alaista hyvinvointityötä. Ehkäisevä päihdetyö on osa laajempaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Päihdetyötä tehdään monien toimijoiden yhteistyönä. Päihdetyö on perinteisesti liitetty sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaan. Päihdetyötä tehdään myös oppilaitoksissa, kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnassa, yhdyskuntasuunnittelussa ja elinkeinoelämässä. (Ehkäisy ja hoito, Laadukkaan päihdetyön kokonaisuus, 2007, 5). Elinkeinoelämässä päihdetyö näkyy muun muassa siinä, että työpaikoille laaditaan päihdeohjelmia tai strategioita hoitoonohjausohjelmineen ja päihdeettömästä elämäntavasta voidaan maksaa jopa ns. päihdeettömyytlisää, tai kuten esimerkiksi eräässä hiihtokeskuksessa se maksetaan no smoke -palkanlisänä tupakoimattomille työntekijöille.

Päihteillä tarkoitetaan kemiallisia aineita tai yhdisteitä tai luonnontuotteita, joita käytetään päihtymis-, piristys- tai huumausainetarkoituksessa. (Saarelainen & Stengård & Vuori-Kemilä 2001, 38). Yleisimmät päihteet ovat alkoholi, huumausaineet ja tupakka. Tässä tutkimuksessa käsitellään suomalaisten valtapäihdettä: alkoholia. Se on laillisesti hyväksytty päihde, jonka käytöstä ei ole rikosseuraamuksia.

Päihderiippuvuudella tarkoitetaan pakonomaista päihteiden käyttämistä, jolloin yksilö ei hallitse päihteen käytön määrää eikä kykene lopettamaan käyttöä. Riippuvuus on ensisijaisesti sosiaalis-henkistä laatua. (Saarelainen & Stengård & Vuori-Kemilä 2001, 41). Päihteiden käyttö liittyy usein sosiaaliseen kanssakäymiseen, ja sillä on vahvoja psykologisia ja sosiokulttuurisia merkityksiä. Suomalainen ”ottaa kuppia” sekä iloon että suruun. Hyvin usein aluksi hyvässä seurassa seurustelujuomana, mutta käytön jatkuessa ongelmakäyttönä se voi muuttua myös yksinjuomiseksi. Ongelmakäyttö ja päihderiippuvuus syntyvät tavallisesti hitaasti, vuosien saatossa. Ihmiset eivät käytä päihteitä saadakseen haittoja, mutta pitkässä ja runsaassa käytössä niitä syntyy lähes aina. (Lappalainen-Lehto & Romu & Taskinen 2007, 31).

Suomen päihdetyö on ollut jatkuvassa muutoksessa. Sotien jälkeen alkoholihuolto toimi laitoshoidon ja kontrollin varassa. Hoitopalvelut monipuolistuivat ja lisääntyivät 1970-luvulla ja sosiaali- ja terveystoimen päihdetyön toimijoihin tulivat mukaan erilaiset vapaaehtois- ja oma-apujärjestöt. Vasta 1980-1990 luvuilla luotiin sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisvastuullinen toiminta ja kehitettiin ennaltaehkäisevää työtä ja työhön tuli mukaan asiakaslähtöisyys. (Saarelainen ym. 2001, 46-48). Kaukonen (2000, 204) määrittelee 1990-luvun fragmentoituneena sosiaalipolitiikan aikakautena, jolloin institutionaalisista käytännöistä on siirrytty enenevästi sopimuksenvaraisiin projekteihin, spesialisoituneisiin järjestelmiin joissa arvioidaan yksilöllisesti erilaisia palvelutarpeita. Tämä määritelmä on yleistettävissä myös päihdetyön kehittymiseen. Vuosikymmenien myötä päihdehuollon asiakkaan rooli on muuttunut passiivisesta hoidon kohteena olemisesta aktiiviseen avun hakemiseen ja omaehtoiseen elämänhallinnan korjaajan rooliin, jossa korostuu omavastuisuus. Palveluntarjoajien taholta korostetaan oikea-aikaisia yksilöityjä palveluja.

Tämän päivän päihdehuoltojärjestelmää ja päihdepalvelujen sisältöä voidaan kuvata runsaudenpulalla, monenlaisuudella ja muuttuvuudella. Toimintajärjestelmä elää kaiken aikaa muun muassa meneillään olevassa kunta- ja palvelurakennemuutoksen (PARAS-hanke), tilaaja-tuottajamallin sekä kuntakohtaisten päihdeohjelmien ja -strategioiden mukana. Lisäksi toteutettavana on erilaisia kansallisia tavoiteohjelmia, kuten Alkoholi-ohjelma 2004-2007, Terveys 2015, Sosiaalialan kehittämishanke 2003-2007, Hyvinvointi 2015 ja Sosiaali- ja terveysministeriön lisärahoitus päihdepalvelujen kehittämiseen 2007-2009. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 129).

Päihdehaittojen välittömät kustannukset yhteiskunnalle (valtiolle ja kunnille) vuonna 2004 oli Stakesin arvion (Ehkäisy ja hoito, Laadukkaan päihdetyön kokonaisuus, 2007, 7) mukaan 750 miljoonaa euroa. Kustannukset moninkertaistuvat, jos mukaan lasketaan alkoholin käyttöön liittyvien sairaspotilaiden, ennen aikaisten eläkkeiden ja alkoholikuolemien vuoksi menetetty työpanos. Vastaavasti tupakoinnista johtuvat suorat terveydenhuollon hoitokustannukset olivat noin 246 miljoonaa euroa ja huumaus- ja lääkeaineiden välittömät haittakustannukset olivat 200-300 miljoonaa euroa ja välilliset kustannukset 400-800 miljoonaa euroa. Kansantaloudellisesti mitaten päihdehaitat aiheuttavat yhteiskunnalle merkittävä kuluerän.

Valtioneuvosto on määritellyt alkoholipolitiikan keskeiset tavoitteet ja toiminnan linjat 9.10.2003 sosiaali- ja terveysministeriön tehtäväksi alkoholiohjelman valmistelun ja toimeenpanon yhteistyössä eri hallinnonalojen, kuntien, kirkkojen, järjestäjien ja elinkeinoelämän kanssa. Alkoholiohjelman keskeisenä tavoitteena oli koota yhteen alkoholihaittojen ehkäisyyn ja vähentämiseen liittyvät toimet ja vahvistaa toiminnan rakenteita. Terveyttä ja hyvinvointia edistävät toimet eivät ole pelkästään sosiaali- ja terveysaloilla työskentelevillä vaan toiminnassa tarvitaan eri toimijoiden yhteistyötä. (Stakes, Alkoholiohjelma 2007, 12). Alueellisesta koordinoinnista vastaavat lääninhallitukseen kootut päihdetyöryhmät. (Stakes, Alkoholiohjelma 2004, 45).

Joka toinen vuosi tehtävä Päihdebarometri tuottaa tietoa maamme ajankohtaisesta päihdetilanteesta ja päihdepalvelujen saatavuudesta. Vuoden 2007 Päihdebarometrissa on selvitetty kuntien ja järjestöjen edustajien arviota muun muassa päihteisiin liittyvien ongelmien laatua ja määrää, päihteiden käytön kustannuksia ja päihdepalvelujen tarvetta ja riittävyttä maassamme. Terveiden edistämisen keskuksen toiminnanjohtaja Mika Pyykkö kirjoittaa vuoden 2007 Päihdebarometrin saatesanoissa, että päihdetyötä on tehtävä useasta toisistaan täydentävästä näkökulmasta. Eri väestöryhmien ja erityisesti lasten ja nuorten arjen olosuhteiden muokkaamisella terveyttä ja hyvinvointia tukeviksi on pitkällä tähtäimellä erittäin tuloksellista päihdehaittojen ehkäisyä. Hyvän arjen luomiseen tarvitaan sosiaali- ja terveysalalla työskentelevien lisäksi erittäin laajasti monen eri hallinnonalojen ja toimijoiden yhteistyötä. Lisäksi tarvitaan resursseja alkoholin liikkakäytön seurauksena jo syntyneiden ongelmien ratkaisemiseen ja sairauksien parantamiseen. (Päihdebarometri 2007, 2). Päihdetyö on aina tuloksellista, olipa sen muoto ehkäisevää tai korjaavaa päihdetyötä.

Suomessa alkoholin kokonaiskulutus on 10,3 litraa absoluuttista alkoholia asukasta kohden. (Taskumatti 2007). Kulutus on kasvanut tasaisesti, mutta vuoden 2004 alkoholiveronalennuksen seurauksena on havaittavissa päihteidenkäytön kasvun selvää lisäystä. Tämän seurauksena myös alkoholihaitat ja -ongelmat ovat kasvaneet, joka tulee korostetusti esiin myös vuoden 2007 Päihdebarometrissa. Sen mukaan merkittävimmät ongelmat ovat syrjäytyminen ja sairastavuus. Alkoholihaittojen kustannusvaikutukset arvioitiin suurimmiksi lastensuojelussa ja päihdehuollossa. Tärkeimpänä päihdeongelmien ehkäisemisen keinona pidettiin kotien päihdekasvatusta. Toiseksi tärkeimpänä pidettiin koulujen päihdekasvatusta ja nuorten vapaa-ajan tukemista. Alkoholipolitiikan tärkeimpänä ohjauskeinona pidettiin alkoholin hintapolitiikkaa. Sosiaali- ja terveysmi-

nisteriön Alkoholiohjelman ohjausvaikutus koettiin vähäiseksi. (Päihdebarometri 2007, 4-22).

Päihdebarometrissa tulee selkeästi sekä kunta- että järjestövastaajilta huoli siitä, että päihdepalvelut koetaan jo nyt riittämättömiksi ja palvelujen tarpeen arvioitiin edelleen kasvavan. Palvelujen puutteet koettiin riittämättömiksi erityisesti ehkäisevässä päihdetyössä, päiväkeskustoiminnassa, asumispalveluissa ja mini-interventiotoiminnassa. (Päihdebarometri 2007, 19).

3.2 Päihdepalvelujen kehys Sodankylässä

Päihdehuollon palveluista säädetään päihdehuoltolaissa (1986/41). Laki velvoittaa kuntia järjestämään asukkaille päihdepalvelut. Lain mukaan päihdehuollon tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä ja siihen liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä edistää päihteiden ongelmakäyttäjien ja heidän läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta. Palveluja tulee antaa päihteiden ongelmakäyttäjille, heidän perheilleen ja muille läheisille. Palveluja on annettava asiakkaan avun, tuen ja hoidon tarpeen perusteella. Palvelujen piiriin on voitava hakeutua oma-aloitteisesti. (Päihdepalvelujen laatusuosituksien 2002, 26). Päihdehuollon palveluista säädetään myös muun muassa mielenterveyslaissa, laissa potilaan oikeuksista ja velvollisuuksista, lastensuojelulaissa, raittiustyölaissa, työterveyshuoltolaissa ja tupakkalaissa. Oleellista näille laeille on velvoite huolehtia kansalaisten hyvinvoinnista. (Laatutähtä tavoittelemassa 2006, 7).

Päihdepalvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon yleisinä palveluina sosiaalityön ja perusterveydenhuollon toimin. Päihteiden käyttäjille tarkoitettuja erityispalveluja on sekä avo- että laitospuolella. Avohoitoa ovat A-klinikat, nuori- ja nuorisoyksiköt, päiväkeskukset ja muu avomuotoinen toiminta, esimerkiksi tuettu asuminen. Erityispalvelujen piiriin kuuluvat järjestetään myös laitoshoidon. Tällaisia palveluita ovat päihdehoidon kuntoutuslaitokset, katkaisuhuoltolaitokset, laitospuoliset asumispalvelut ja ensisuoja. (Kaukonen 2000, 109).

Kunta- ja palvelurakennemuutostusta koskeva puitelaki velvoittaa perusterveyden huollon ja siihen kiinteästi liittyvän sosiaalitoimen tehtävät järjestettäväksi kaikissa vähintään 20 000 asukkaan väestöpohjalla. Alle 20 000 asukkaan kunnat valitsevat itse tavan, jolla lain edellyttämä väestöpohja saavutetaan. Pienten kuntien kohdalla tämä tarkoittaa palvelujen järjestämistä seutukunnittain. Puitelain tarkoituksena ei ole vähentää yksittäisten kuntien velvoitteita vaikka palvelut järjestettäisiinkin seudullisesti, sillä terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä siihen osana kuuluvat päihdepalvelut toteutuvat parhaiten ihmisen arkiympyröissä ja lähipalveluissa. PARAS -hankkeessa painotetaan päihdetyön toteuttamisesta yli sektorirajojen ja yhteistyöstä päihdeongelmaisten omaisten sekä arjen tukena olevien toimijoiden; järjestöjen ja seurakuntien kanssa. (Ehkäisy ja hoito, Laadukkaan päihdetyön kokonaisuus, 2007, 17-18).

Stakesin julkaisussa Laatuähtä tavoittelemassa (2006, 6-12) kuvataan, että päihdetyö on muuttunut normituksesta verkostoitumiseen. Aiemmin päihdetyötä ohjattiin tiukasti normein ja määräyksin. Nyt vastuuta on siirretty enemmän paikallisille toimijoille. Järjestöt täydentävät kuntien ja muiden toimijoiden tekemää päihdetyötä. Järjestöjen etuna päihdetyötoimijoina on niiden epävirallisuus verrattuna kuntien sosiaali- ja terveystoimen palveluihin. Järjestöjen tarjoamien päihdepalvelujen helppo saatavuus ja palvelujen käyttäminen anonyymisti ilman, että asiakkuuteen tarvitaan nimiä tai henkilötunnuksia, on monelle palvelun tarvitsijalle ensimmäinen askel kohti päihderiippuvuuden hoitamista.

Sodankylässä kunnan päihdestrategia vuosille 2008-2011 on päivitetty syksyllä 2007 yhteistyössä kuntalaisten, virkamiesten, päättäjien ja kolmannen sektorin kanssa. Strategia, johon on koottu kunnan käytössä olevat päihdetyömallit, yhdistää kunnan alueella eri toimijoita yhteisellä linjauksella resurssien kohdentamiseen. Strategiassa korostetaan ylisektorista vastuuta ja siinä jaetaan kuntalaisille tietoa mistä päihteiden käyttäjä, perheenjäsenet tai muut läheiset voivat hakea apua. (Sodankylän päihdestrategia 2008-2011, 2).

Kunnan strategian lähtökohtana on ollut Suomen päihdepoliittinen toimenpideohjelma, jossa alkoholiohjelman mukaisesti toiminnan tulee tähdätä erityisesti seuraavan kolmen tavoitteen saavuttamiseen: 1) Alkoholien aiheuttamia haittoja lasten ja perheiden hyvinvoinnille vähennetään merkittävästi, erityisesti, koska vanhempien liiallinen päihteiden käyttö aiheuttaa perheissä turvattomuutta ja alkoholi liittyy suureen osaan perheväki-

vallasta. Lisäksi varhainen alkoholin käyttö on vakava riskitekijä nuoren kehitykselle. 2) Alkoholijuomien riskikäyttöä ja siitä aiheutuvia haittoja vähennetään merkittävästi. Alkoholijuomien pitkäaikainen käyttö merkitsee vakavaa terveysriskiä ja vahva humalaila lisää merkittävästi tapaturma- ja onnettomuusriskiä sekä riskiä väkivaltarikoksen tekemiseen tai uhriksi joutumiseen. 3) Alkoholin kokonaiskulutuksen kääntäminen laskuun, jolloin myös alkoholihaittojen määrä laskee. (Sodankylän päihdestrategia 2008-2011,3).

Strategiassa määritellään myös päihdetyöryhmän tehtävät ja toimintatavat. Päihdetyöryhmä vastaa Sodankylän kunnassa päihdehuoltolain velvoittamista tehtävistä, jotka ovat keskeisesti: ylläpitää moniammatillista yhteistyöverkostoa, arvioida ja seurata kunnan alkoholioloja ja tiedottaa niistä päättäjille ja eri yhteistyötahoille sekä järjestää päihde- ja huumausasioiden koulutustilaisuuksia. (Päihdestrategia 2008-2011, 5).

Alkoholijuomien myynti (100 % alkoholia asukasta kohti) on kasvanut Sodankylässä vuoden 2003 10 litrasta vuoteen 2006 mennessä 10,8 litraan. Alkoholijuomien jakeluverkosto koostuu yhdestä (1) Alkon myymälästä, neljästä (4) Alkon luovutuspaikasta, 23:sta vähittäismyyntipaikasta ja 22:sta A-luvan anniskeluravintolasta. Lisäksi on 14 C-luvan anniskelupaikkaa. (Päihdestrategia 2008-2011, 6).

Kouluterveyskyselyn mukaan nuorten tosi humalaan juovien osuus on merkittävästi laskenut ja täysin raittiiden nuorten määrä on kasvanut. (Päihdestrategia 2008-2011). Tämä on hyvä suuntaus ja on merkki myös siitä, että koulujen päihdevalistus on onnistunut tavoitteissaan. Koulujen päihdevalistustyössä ovat mukana myös kodit.

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden tilanne: poliisin humalaisten säilöönottomäärät ovat pysytelleet samalla tasalla koko 2000-luvulla. Liikennejuopumusten määrä on kolminkertaistunut vuodesta 2002 (21 tapausta) vuoteen 2006 (62 tapausta). Liikennejuopumusten määrän kasvu on selkeä viite lisääntyvistä alkoholihaitoista. Samoin henkeen ja terveyteen liittyvät väkivaltatapaukset, joiden määrä on kasvanut. Vuonna 2006 näitä tapauksia oli 46, kun vuonna 2002 niitä oli 38. (Päihdestrategia 2008-2011, 8). Nämä väkivaltatapaukset kohdistuvat ”kylätappeluiden” ohella myös koteihin ja perheisiin, jossa ne koskettavat myös lapsia ja nuoria. Väkivaltatapauksissa alkoholin osuus tapahtumiin on merkittävä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon päihdepalvelujen käyttöä Sodankylän kunnan päihdestrategiassa 2008-2011 kuvataan mm. päihdehuollon avo- ja laitoshoidossa olevien määrällä.

Taulukko 1: Päihdehuollon avo- ja laitoshoidossa olevien määrä kehitys Sodankylässä vuosina 2002-2006. (Päihdestrategia 2008-2011, 9).

	vuosi 2002	vuosi 2004	vuosi 2006
päihdehuollon laitoksissa hoidossa olleet asiakkaat/1000 asukasta	1,9	1,2	0,3
päihdehuollon avopalveluissa asiakkaita/1000 asukasta	0,0	0,0	0,1

Päihdehuollon laitoksissa tapahtuneet hoitokerrat ovat vähentyneet olennaisesti vuoteen 2006 mennessä. Tähän voi olla paljon muitakin syitä, mutta yksi olennainen tekijä on päiväkeskustoiminnan aloittaminen paikkakunnalla vuonna 2005. Tästä voidaan tehdä johtopäätös, että päiväkeskustoiminta on vähentänyt kunnan päihdehuollon erityishoito-kuluja. Päiväkeskuksen tuleminen paikkakunnalle näkyy päihdehuollon avopalvelujen piiriin tulleiden asiakkaiden määrän tilastoitumisena vuonna 2006.

Ehkäisevällä päihdetyöllä tarkoitetaan toimintaa, jonka tavoitteena on edistää terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia ja joka on osa paikallista terveyden edistämistoimintaa. Ehkäisevä työ kohdistuu päihteisiin, niiden käyttäjiin ja elinolosuhteisiin. Tällöin se nähdään monimuotoisena ihmisen arkielämään liittyvänä ja kohderyhmän mukaan muuttavana toimintana. Ehkäisevän päihdetyön ohjelmassa päihdetyön kokonaisuus on jaettu kolmitasoiseen malliin: yleinen ehkäisy, riskiryhmäehkäisy ja korjaava ehkäisy. Ehkäisyn taso perustuu siihen, minkä kohderyhmän kanssa työskennellään. (Päihdestrategia 2008-2011, 5).

Yleinen ehkäisy kohdistuu koko väestöön, jolla pyritään vaikuttamaan yleiseen päihdetietouteen, päihteiden vaikutuksiin, päihteiden käyttöön liittyviin asenteisiin ja päihteiden saatavuuteen. Lisäksi pyritään lisäämään vaihtoehtoisia toimintatapoja ja luomaan ehkäisevää toimintaa tukevaa paikallista alkoholipolitiikkaa. Visiona on, että päihdetyö on sisäänrakennettuna kaikkiin perheiden palveluihin ja yhteistyö on saumatonta eri

toimijoiden välillä. Keskeisiä toimijoita ovat sosiaalitoimi, poliisi, perheneuvola, seurakunta, äitiys- ja lastenneuvola, koulu- ja opiskelijaterveydenhuolto, työterveyshuolto, aikuisvastaanotto, ehkäisyneuvola, lasten päivähoito ja nuorisotoimi. Lapsille ja nuorille kohdistettu ehkäisevä päihdetyö on ensisijaisesti päihteisiin liittyvän tietouden jakamista mutta yhtä tärkeänä tiedottamisen kohteena ovat myös vanhemmat. Monet vanhemmat eivät ole tietoisia kunnan päihdetilanteesta tai nuorten päihteidenkäytöstä. Nuorten päihteidenkäyttö tulee vanhemmille usein yllätyksenä. Yleinen ehkäisy toimii parhaiten päihteiden käytöstä puhumisena kaikissa yhteydenpidoissa asiakkaiden ja toimijoiden kanssa. Sen tulisi olla luontevaa mini-interventio esimerkiksi jokaisella neuvolakäynnillä tai koululaisten terveydenhoitajan tapaamiskerralla. (Päihdestrategia 2008-2011, 10).

Riskiryhmäehkäisy on päihteiden käytön varhaista toteamista riskiryhmillä ja nuorilla varhaisvaiheen kokeilijoihin suunnattua toimintaa. Sen tavoitteena on päihdeongelmien varhainen toteaminen, niihin vaikuttaminen, varhaisvaiheen hoitoonohjaus ja erilaisten oma-apuohjelmien käyttö. (Sodankylän kunnan päihdestrategia 2008-2011, 15). Kunnan nuorisotilat ovat päihteettömiä ja nuorille on järjestetty mm. päihteettömiä diskoja ja konsertteja.

Korjaava ehkäisy kohdistuu päihdeongelmaisten fyysiseen, psyykkishenkiseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen ja sillä pyritään päihdeongelman hoitoon ja haittojen vähentämiseen. Yleisissä palveluissa olisi pystyttävä hoitamaan päihteiden ongelmakäyttäjiä ja tarvittaessa ohjata heitä erityispalvelujen piiriin. Sodankylässä ei ole A-klinikkaa, vaan avohuolto on järjestetty mielenterveystoimistossa. Päihdehuollon laitoshoitopalveluja on ostettu pääasiassa Lapuan Minnesota-hoitokeskuksesta. (Sodankylän kunnan päihdestrategia 2008-2011, 17).

2000-luvulla päihdetyön haasteita ovat ennaltaehkäisevän päihdetyön kehittäminen korostaen erityisesti erityisryhmien, kuten nuorten, naisten ja ikäihmistien päihteiden käyttöä. Näiden erityisryhmien päihdetyössä korostetaan eri toimijoiden taholta ennaltaehkäisevää työtä ja varhaista puuttumista. Varhaisvaiheen ehkäisy auttaa ihmistä tiedostamaan tilanteensa ja hakemaan apua ennen kuin ongelma rasittaa liian laajasti yksilön tai lähiympäristön elämää. Päihteiden käyttöön liittyy ongelmien kasvu ja kasautuvuus.

Kunnan päihdestrategiassa on kirjattu tulevaisuuden päihdetyön haasteeksi vanhempien päihdeongelmista kärsivät lapset. Varhainen puuttuminen päivähoidossa, koulussa sosiaali- ja terveydenhuollossa tukee lapsen perusturvallisuuden toteutumista ja avun saamista. Erityinen haaste päihdepalvelujen kehittämisessä ovat naiset, joiden hoitoon haakeutumista ja palvelujen vastaanottamista vaikeuttavat perinteiset häpeäkäsitykset ja pienen paikkakunnan tunnistettavuusongelmat. Haasteet nuorten päihteidenkäytössä on riskiryhmäehkäisy keinoilla vaikuttaa varhaiseen kokeiluvaiheeseen ja puuttumiseen. Koulujen päihdevalistus on ensisijainen keino. (Sodankylän kunnan päihdestrategia 2008-2011, 21). Järjestämällä nuorille mielekästä tekemistä ja päihteettömiä tilaisuuksia, kokeiluvaihe jää lyhyeksi eikä etene säännölliseen päihteiden käyttöön.

Päihdetyön moniammatillisuus on voimavara ja tulevaisuuden haaste myös Sodankylässä. Päihdetyön keskeisiä yhteistyötoimijoita ovat sosiaali- ja terveystoimi, asunto- ja nuorisotoimi, poliisi, työvoimaviranomaiset ja kolmannen sektorin toimijat. Sodankylän päihdestrategiassa (2008-2011, 21) korostetaan moniammatillisen työn kehittäminen, jossa yksi tärkeimmistä tavoitteista on luoda palveluketjun aukottomuus. Sodankylässä on terveyskeskuksen vuodeosaston katkaisuhuoltojaksoja enemmän kuin Lapissa keskimäärin.

Palveluketjun aukottomuus korostuu erityisesti katkaisuhuoltojakson jälkeisen tuen järjestämisessä. Päiväkeskuksen päihdetyöntekijän (Korhonen, 2008) näkemys asiasta on, että ellei jälkihoito ole kunnossa, päihteidenkäyttäjä on viikon hoitojakson jälkeen hyvissä voimissa, siisti ja ravittu, jatkamaan päihteiden käyttöä entiseen malliin koska hänellä ei ole muuta tekemistä tai paikkaa minne mennä, kuin vanha ryyppyporukka. Edelleen Korhonen kertoo, että osa hakeutuu terveyskeskukseen katkaisuhuoltoon myös puhtaasti ”henkiinjäämistarkoituksessa”, eli katkolle mennään kohentumaan että voidaan taas jatkaa juomista.

3.3 Päiväkeskustoiminnan konteksti

Päihdetyön päiväkeskustoimintaa ovat Suomessa toteuttaneet Sininauhaliiton jäsenjärjestöt, kunnat, seurakunnat, A-klinikkatoimi ja A-killat. (Heimonen 2007, 10).

Tässä tutkimuksessa käsitellään Sininauhaliiton jäsenjärjestön ylläpitämää päiväkeskustoimintaa Sodankylässä.

Päiväkeskustoiminnan juuret ovat peräisin 1960-luvun vanhustyössä, jossa ikääntyville perustettiin toimintakeskuksia vastaamaan heidän hoitonsa ja tukensa tarpeisiin. Sininauhaliiton piiriin päihdetyön päiväkeskustoiminta tuli Ruotsista 1980-luvulla. Tuolloin päiväkeskuksen tavoitteena oli tarjota päihdeongelmien kanssa painiville tukea elää päivä selvin päin ja apua jatkuvampaankin raittiina oloon. Päiväkeskuksilla puuhattiin harrastusten parissa ja tarjottiin mahdollisuutta osallistua erilaisiin kodin töihin ja remontteihinkin. Päiväkeskusten toiminta on pysynyt peruspiirteiltään samanlaisena. (Heimonen 2007, 9-10).

Sininauhaliiton jäsenjärjestöissä korostuu kristillisen päihdetyön lähtökohtaisuus; kristillinen usko ja lähimmäisenrakkaus. Nämä ovat tuoneet toimintaan mukaan myös vapaaehtoistoimijoita, jotka ovat suuri ja kantava voima päihdetyön päiväkeskustoiminnassa. Suuri vapaaehtoisten rekrytoitumisen väylä ja mahdollisuus ovat itse ongelmat omakohtaisesti kokeneet mutta kriisinsä voittaneet. (Heimonen 2007, 10). Vertaistuessa korostuu erityisesti päihteidenkäyttäjien omakohtaiset kokemukset, joissa onnistunut päihteistä irtautuminen antaa uskoa päihdeongelmien kanssa vielä kamppaileville. Vertaistuen merkitys korostuu juuri päihteettömyyden alkutaipaleella.

Päiväkeskustoiminnan lähtökohtia ovat 1) sosiaalinen pääoman ja yhteisöllisyyden luominen jolla on terveyttä, toimintakykyisyyttä ja sosiaalisuutta edistäviä vaikutuksia 2) terveyden tasavertaisuuden ja hyvinvoinnin tasainen jakautuminen sekä alueellisesti että yksilöllisesti ja 3) elämänhallinnan parantaminen voimaantumisen kautta. Voimaantuminen toteutuu päiväkeskuksen tarjoamien tuen ja kannustuksen kautta, jotka aktivoivat asiakasta oman elämän hallitsemiseen. (Heimonen 2007, 17-20).

Päiväkeskusten toiminta painottuu päihdehaittojen vähentämiseksi eri toimintamallien mukaan 1) aktivoivaan malliin, jossa toiminnan painopiste on tarjota monipuolisia palveluja ja mahdollisuuden vertaistukeen ja ammatillisen tukeen 2) lähipalvelumalliin, jossa työ painottuu asuinaluetyöhön ja kotikäyntityöhön 3) kansalaistoiminnan malliin, jossa yksiköiden toimintaan pyritään löytämään alueen aktiiveja vastuullisiksi toimijoiksi ja ammattityöntekijä on tavattavissa toimipisteessä viikoittain, ja 4) verkostomalliin, jossa päiväkeskus- ja asuinaluetoiminta korostaa toiminnan liittymistä laajempaan

seudulliseen toimintakokonaisuuteen, jota koordinoi aluetyöntekijä. Sodankylässä toimiva Päiväkeskus Sinisarastus toimii aktivoivan mallin mukaan. (Heimonen 2007, 43, 63, 75,87).

Päiväkeskustyössä on erityisen tärkeää asiakkaan kohtaamisen merkitys ja luottamuksen saavuttaminen. Asiakkaan kohtaamisen tulee olla ihmisarvoa kunnioittavaa, empaattista ja kannustavaa. (Heimonen 2007, 119). Luottamus rakentuu totuudellisuuteen, molemminpuolisen arvostamiseen ja kunnioittamiseen. (Harju ym. 2001, 81). Työssä korostuu asiakaslähtöisyys, jossa kunnioitetaan asiakkaan tarpeita ja hänet kohdataan arvokkaana ihmisenä ja yksilönä.

Päiväkeskuksissa konkretisoituu järjestöjen, kunnan ja seurakuntien yhteistyö ihmisen arjen kohtaamista korostavaksi toimintamuodoksi. (Kiviniemi, 2008). Kolmannen sektorin toimijana päiväkeskukset ovat vakiinnuttaneet paikkaansa suomalaisessa päihdehuoltojärjestelmässä.

Päiväkeskustoiminta on matalan kynnyksen paikka myös byrokraattisuudeltaan. Matalalla kynnyksellä tarkoitetaan paikkaa, jonne on helppo tulla, ilman lähetteitä, sitoumuksia tai sopimuksia jatkosta. Toiminta pyritään pitämään mahdollisimman matalalla viranomaisprofiililla ja siinä korostuu avoimuuden periaate.

Päihdeiden käyttäjät tarvitsevat helposti saatavia lähipalveluja. Pitkän päihdehistorian omaava henkilöllä ei ole taloudellisia resursseja tai omaa aktiivisuutta hakeutua päihdepalvelujen piiriin omaa asuinpaikkakuntaa kauemmas, siksi on tärkeää, että paikkakunnalla on helposti saatavilla päihdepalveluja.

3.4 Päiväkeskus Sinisarastuksen toiminta

Sininauhaliiton valtakunnallisen M20-hankkeen (2005-2007) tavoitteena on ollut vastata alkoholipolitiikan hinnan alennuksien seurauksena kasvavien päihdeongelmien aiheuttamiin haasteisiin sekä päihdehaittojen ennaltaehkäisemiseen ja korjaamiseen. Hankkeen maakunnallisina toimijoina ovat olleet paikallisjärjestöt. Päiväkeskusten kautta työn on ollut tarkoitus organisoitua osaksi paikallista päihdeyhteistyötä. Par-

haassa tapauksessa järjestön toiminta on otettu osaksi kunnan päihdetyön verkostoa ja kunnassa toimivat eri toimijat tekevät järjestön kanssa yhteistyötä. (Heimonen 2007, 15-16).

Lapin Sinisarastus on yksi näistä maakunnallisista toimijoista. Päiväkeskus Sinisarastuksen toiminta alkoi yhteistyössä kunnan ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamana M20-hankkeena vuonna 2005. Hanke päättyi 31.12.2007. Päiväkeskus toimii Sodankylän kunnan ylläpitämässä kiinteistössä. Lapin Sinisarastus ry on onnistunut hankkeen organisoitumistavoitteessaan yhteistyön virittämässä paikkakunnan eri toimijoiden kanssa. Keväällä 2008 yhdistys teki kunnan kanssa puitesopimuksen päihdepalvelujen tuottamisesta päiväkeskustoimintana.

Päiväkeskus Sinisarastus on päihdetyön päiväkeskus. Se tarkoittaa, että päihtyneenä ollessa henkilö ei voi osallistua päiväkeskuksen toimintaan tai saada sieltä palveluja. Päiväkeskus on avoinna arkisin maanantaista perjantaihin klo 8 -16. Joka toinen sunnuntai päiväkeskuksella kokoontuu ns. pullakirkko klo 13-16, johon voivat tulla mukaan kaikki halukkaat, myös muut kuin päiväkeskusasiakkaat. Muutoin varsinaista iltai- tai viikonlopputoimintaa ei ole.

Päiväkeskuksen työntekijöitä ovat yksi päihdetyöntekijä ja yksi projektityöntekijä Lapin TE-keskuksen projektirahoitustuella Tuetusti työelämään -hankkeen kautta. Toimintaan osallistuu lisäksi monia vapaaehtoistyöntekijöitä, joiden työpanos erilaisissa päiväkeskuksen toiminnoissa on hyvin tärkeä.

Päiväkeskus Sinisarastuksen toiminta painottuu päihdehaittojen vähentämiseksi toimintamallijaottelun mukaan aktivoivaan malliin, jossa toiminnan painopisteenä on tarjota asiakkaille monipuolisia palveluja, mahdollisuuden vertaistukeen ja ammatilliseen tukeen. Päiväkeskus tarjoaa ammatillista tukea, sosiaalisen osallistumisen mahdollisuuden, tekemistä ja polkuja kuntoutukseen ja työelämään. (Heimonen 2007, 43). Tuetusti työelämään -hankkeen tavoitteena on löytää päihdekuntoutujille tuettuja polkuja työelämään.

Päiväkeskus on aloittanut vuonna 2007 myös sosiaalisen isännöinnin, joka tarkoittaa tuetun asumisen palveluja päihdekuntoutujille. Sosiaalisen isännöinnin avulla tuetaan päihdekuntoutujien elämänhallinnan vahvistumista, johon kuuluu kokonaisvaltainen

tuki arjen sujumiseksi. Tähän kuuluu säännöllinen henkilökohtainen yhteydenpito kuntoutujaan. Yhdistyksellä on tällä hetkellä kaksi (2) henkilöä tuetun asumisen piirissä. Tuetulle asumispalvelulle olisi paljon enemmän tarvetta, ja sosiaalisen isännöinnin kehittämisen onkin päiväkeskukselle yksi tulevaisuuden suurista haasteista. Sosiaalinen isännöinti näkyy paikkakunnalla myös asuinalueiden rauhoittumisena. (Kulmala, Kaisa 2.3.2008).

Sininauhaliiton jäsenjärjestönä Päiväkeskus Sinisarastus tekee päihdetyötä kristillisten toimintaperiaatteiden mukaan. Tämä toteutuu päiväkeskuksessa mm. siten, että asiakkaalla on mahdollisuus tavata seurakunnan diakoniatyöntekijä ja keskustella hänen kanssaan myös sielunhoidollisista asioista. Diakoniatyöntekijä tekee myös kotikäyntejä kristillisen auttamistyön mallin mukaisesti. (Kinnunen, Pentti 28.2.2008). Moni päihdekuntoutuja onkin löytänyt päiväkeskuksen diakoniatyöntekijän etsivän työn kautta tai hänen kauttaan on rohkaistunut tulemaan mukaan toimintaan.

Arkipäivän tarttumapintoina päiväkeskus tarjoaa edullisen ruokailun, mahdollisuuden pyykin pesuun ja henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimiseen. Lisäksi asiakkaat voivat lukea lehtiä, pelata pelejä, biljardi onkin erittäin suosittu. Asiakkaiden käytössä on myös tietokone ja internet-yhteys. Netissä voi esimerkiksi maksaa laskuja, käyttää sähköpostia ja työhallinnon sivut ovat ahkerassa käytössä. Päiväkeskus tarjoaa myös mahdollisuuden uusien sosiaalisten suhteiden luomiseen, seurusteluun ja vertaistukeen muiden kävijöiden kanssa. Monella asiakkaalla sosiaaliset suhteet rajoittuvat ryyppykavereihin.

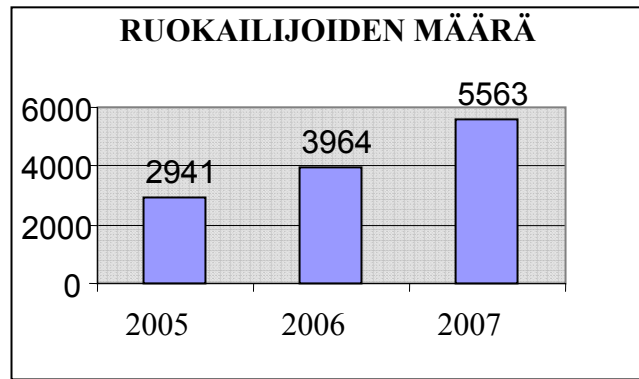
Päiväkeskus järjestää myös mahdollisuuksien mukaan erilaisia retkiä, päihdeleirejä, päihdevalistusta, hengellistä toimintaa, talkooleirejä ja asiakkaat voivat osallistua päiväkeskuksen työtoimintaan. Työtoiminta on osallistumista päiväkeskuksen päivittäisiin toimiin, kuten siivoukseen, pihatöihin, keittiötöihin ja pienimuotoisiin korjaus- ja kunnostustöihin. Päiväkeskuksella on myös kirpputori ja pieni verstaas, jossa voidaan tehdä pienimuotoisia kalusteiden korjaus- ja kunnostustöitä. Lisäksi yritykset ja kotitaloudet voivat tilata päiväkeskukselta työsuorituksia kotiin, esimerkiksi pihatöihin. Kirpputori tarjoaa paitsi työtoimintaa päihdekuntoutujille, myös muille kävijöille edullisen mahdollisuuden hankkia vaatetta, erilaisia kodin tarvikkeita ja huonekaluja.

Päihdetyöntekijät auttavat kuntoutujaa myös viranomaisasioinnissa ja monen kuntoutujan kohdalla toimeentulon järjestäminen ja taloudellisten asioiden kuntoon saattaminen on ollut yksi motivaatiotekijä kohti kuntoutumista ja omaa elämänhallintaa. Esimerkiksi edunvalvontasopimuksen tekeminen ovat monen kuntoutujan kohdalla hyvä ratkaisu talouden tasapainottamiseen ja mahdollisten velkojen suunnitelmalliseen maksamiseen. On tavallista, että päihteidenkäytön seurauksena jäävät laskut maksamatta. Vuokratien seurauksena voi olla myös asunnon menettäminen. Päiväkeskuksen päihdetyöntekijä Mauno Korhonen (22.2.2008) kertoo, että monesti laskujen ja vippien kasaantuminen on varsinainen oravanpyörä, otetaan uutta vippiä että saadaan maksettua entisiä. Kun päihteiden käytöstä tulee ”päätoimista”, kuten Korhonen jatkuvan juomisen ilmaisee, ei laskuja enää edes yritetä hoitaa. Vipit hoidetaan siten, että ryyppykaverit tulevat päivärahapäivinä valppaana raha-automaatille odottamaan vippisaamisiaan, ja kierre jatkuu.

Vertaistuki on päiväkeskuksen toiminnan tärkein päivittäinen tukimuoto. Vertaistuellla tarkoitetaan samankaltaisten elämäkokemusten ja elämänvaiheiden läpikäyneiden ihmisten vapaaehtoista ja vastavuoroista kokemusten vaihtoa sekä tukemista samassa elämäntilanteessa tai samojen ongelmien kanssa painiskelevien kanssa. Jo pelkästään omien kokemusten, tunteiden tai ajatusten jakaminen muiden ihmisten kanssa antaa voimaa ja yhteisöllisyyden tunteen. (Tukiasema.net 2000).

Päiväkeskuksen päihdetyöntekijä tekee myös kotikäyntejä. Kumppanina voi olla seurakunnan diakoniatyöntekijä tai sosiaalityöntekijä. Kotikäyntityöllä tavoitetaan erityisesti sellaisia ihmisiä, jotka ovat etäänntyneet muista ihmisistä ja palveluista. Samalla kun asiakkaita saadaan palvelujen piiriin, heitä myös voidaan ohjata oikeiden palvelujen piiriin. Näin voidaan vähentää kuormitusta myös sosiaali- ja terveystaloudissa. (Heimonen 2007, 66-67).

Päiväkeskuksen toiminnan vakiintuminen Sodankylässä voidaan todeta myös päiväkeskuksen ruokailussa kävijöiden määrien kasvulla seuraavan kuvion mukaan:

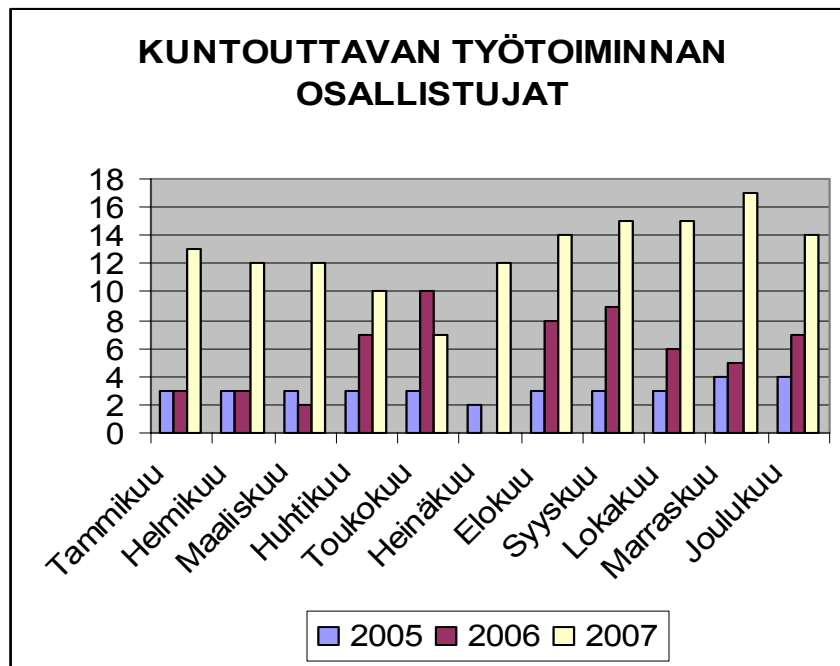

Kuvio 1: Ruokailijoiden määrän kehitys päiväkeskuksella vuosina 2005-2007. (Toimintakertomus 2007).

Ruokailijoiden määrä on lähes tuplaantunut kolmen toimintavuoden aikana. Osa kävijöistä on ns. satunnaiskävijöitä, eikä heistä kaikki ole päihdekuntoutujia vaan mukana on myös päiväkeskustoiminnassa mukana olevia vapaaehtoistyöntekijöitä, päihdekuntoutujien omaisia ja läheisiä, yhteistyökumppaneiden edustajia ja niitä, jotka haluavat tukea järjestön toimintaa taloudellisesti ruokailemalla päiväkeskuksella. Olipa päiväkeskuksella ruokailun syy mikä tahansa, niin jokainen kävijä vie tietoa päiväkeskuksesta eteenpäin omien sosiaalisten verkostojen kautta, jossa verkostossa voi olla joku joka tarvitsisi apua päihteiden käyttöön mutta ei tiedä mistä lähtisi apua hakemaan.

Kuntouttava työtoiminta on yksi sosiaalipalvelun muoto, jonka Lapin Sinisarastus järjestönä tarjoaa kunnalle. Silloin kun kunta ei voi järjestää riittävästi kuntouttavan työtoiminnan työtilaisuuksia oman organisaation kautta, se voi ostaa palvelut muilta palveluntarjoajilta. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistujat ovat pitkään työttömänä olleita, joiden työllistymismahdollisuudet avoimilla työmarkkinoilla ovat heikot ja työllistymisen esteenä ei ole pelkästään työpaikkojen puute vaan taustalla on usein päihteiden väärinkäyttöä tai syrjäytymistä tai työttömyys on jostain muusta syystä pitkittynyt.

Työvoimatoimiston ja sosiaalitoimiston yhteistyössä laatimien aktivointisuunnitelmien kautta kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olleiden määrä on kasvanut päiväkeskuksella seuraavasti:

Kuvio 2: Kuntouttavaan työtoimintaan osallistujien määrän kehitys päiväkeskuksella vuosina 2005 – 2007. (Toimintakertomus 2007).

Päiväkeskus voi tarjota kuntouttavaan työtoimintaan osallistujalle henkilön kykyjä ja taitoja vastaavia työtehtäviä huomioiden myös terveydelliset tekijät. Päiväkeskuksella kuntouttava työtoiminta on myös ehkäisevää päihdetyötä.

Päiväkeskuksen toiminnan tavoitteena on tukea päihdeettöntä elämäntapaa, tukea asiakkaiden raittiutta ja/tai raittiiden jaksojen pidentymistä ja tarjota vaihtoehtoista elämänsäältä ajankäyttöön sekä laadullisesti että sisällöllisesti.

Toiminnan lähtökohtina on tarjota asiakkaalle mahdollisuuksia opetella omaa elämäntapaa ja tilaisuuksia kokea sosiaalista osallisuutta ja yhteisöllisyyttä päihdeettömässä ympäristössä. Kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olevat saavat säännöllisyyttä viikkorytmiin ja päivään, ja aamulla on hyvä syy nousta ylös ja lähteä päiväkeskukselle. He saavat opetella vastuullisuutta päiväkeskuksen työtoimintaan osallistuessaan ja edetessään saavat vastuullisempia asioita ja tehtäviä huolehtiakseen. Näiden asioiden kokeminen kohottaa itsearvostusta ja itsetuntoa.

Päihdekuntoutuminen on pitkäjänteistä ja pitkäkestoista toimintaa, jossa kuntoutujan oma sitoutuminen päihdeettömyyteen on keskiössä. Päihdekuntoutumisessa on tavallista,

että täysraittius ei tapahdu ensimmäisellä yrittämällä, vaan takapakkeja sattuu, mutta mitä useammin yrittää, sitä lähempänä on onnistumisen kerta. Joidenkin kohdalla päihteiden käyttö on voinut olla niin pitkäkestoista ja ongelma edennyt niin pitkälle, että täysraittius ei ole enää mahdollista. Kuitenkin heidänkin kohdalla tukitoimilla voidaan vähentää tai torjua erilaisia päihteiden käytöstä johtuvia haittoja ja asiakkaan elämäntilannetta ja hyvinvointia voidaan korjata ainakin osittain. (Kulmala 2.3.2008).

4 PÄIVÄKESKUSTOIMINTA VERKOSTOISSA JA SOSIAALISEN PÄÄOMAN TUOTTAJANA

4.1 Sosiaalinen pääoma ja verkostoituminen

Sosiaalisella pääomalla viitataan yleensä sosiaaliseen ympäristöön tai sosiaalisten suhteiden tiettyihin ulottuvuuksiin, kuten sosiaalisiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen, jotka edistävät yhteisön jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja toimintojen yhteensovittamista. Sen myötä sosiaalinen pääoma tehostaa yksilöiden tavoitteiden toteutumista ja yhteisön hyvinvointia. (Ruuskanen 2002, 5). Edelleen Ruuskanen (2002, 7) viittaa Putnamin listaukseen sosiaalisen pääoman positiivisia lopputulemia seuraavasti: 1) sosiaalinen pääoma helpottaa kollektiivisten ongelmien ratkaisua 2) sosiaalinen pääoma on yhteisön toimintaa helpottava sosiaalinen voiteluaine eli sosiaalinen vuorovaikutus helpottuu 3) sosiaalinen pääoma saa ihmiset ymmärtämään, että he ovat toisistaan riippuvaisia 4) sosiaalinen pääoma parantaa informaation kulkua, joka tehostaa talouden toimintaa ja auttaa toimijoita päämääriensä saavuttamisessa ja 5) sosiaalisella pääomalla on myös psykologisia ja biologisia vaikutuksia, joiden kautta se parantaa ihmisten terveyttä ja elämänlaatua. Päiväkeskuksessa tehtävä päihdetyö perustuu juuri tähän sosiaalisen pääoman luomiseen ja hyödynnettävyyteen.

Verkostoitumisen määrittely yhteistyönäkökulmasta voidaan kuvata yhteiseen tavoitteeseen tähtäävällä työskentelyllä, jossa suunnittelulla rajataan ja suunnataan toimintaa, etsitään resursseja ja sovitaan työnjaosta. Verkostoitumisen välttämätön edellytys on työskentelyn perustuminen luottamukselle ja tasavertaisuudelle. Näiden lähtökohtien onnistuminen mahdollistaa myös vaikeiden asioiden käsittelyn. Verkostotyössä yhteistoiminta merkitsee vaihtosuhteita, joissa yhteinen etu ajaa oman edun edelle. Verkostossa yhteistoiminta merkitsee myös jokaisen vastuunottona. Yhteistyökykyisessä verkostossa erilaiset voimavarat tulevat yhteiseen käyttöön. (Harju ym. 2001, 81-82). Verkoston tavoite on tehdä yhteistyötä hyödyntämällä eri osapuolten osaamista ja kokemusta yhteisten päämäärien hyväksi. Vuorovaikutus ja tiedon välittäminen verkostossa ja sen toimintaympäristössä ovat keskeisiä verkostotyön elementtejä.

Petri Uusikylä (1999, 50-53) määrittelee artikkelissaan verkostot sosiaalisena pääomana, jonka katsotaan koostuvan yhteiskunnan toimintasäännöistä, näitä välittävästä verkostoista sekä yhteiskunnan jäsenten luottamuksesta näiden sääntöjen pitävyyteen. Hän lainaa Colemanin ajattelua sosiaalisen pääoman kasautumisesta, joka perustuu mahdollisimman tiiviiseen sosiaalisten suhteiden verkkoon. Mitä enemmän toimijalla on kontakteja ja sidoksia, sitä todennäköisimmin se saa apua ja tukea sitä tarvitessaan. Tekemällä palveluksia toisilleen yksilöt ja organisaatiot luovat samalla julkilausumattomia sitoumuksia, eräänlaisia tulevaisuuden optioita. Verkostomallin keskeisinä vahvuuksina voidaan pitää joustavuutta, tasapuolisutta, avoimuutta ja spontaania toimintaa, joka parhaimmillaan tarjoaa hyvät edellytykset innovaatioiden syntymiselle.

Järjestöjen toiminnallinen voima on siinä, että ne ajavat juuri oman ryhmän asioita suhteessa muihin väestöryhmiin. Toiminnan tarkoitus, motiivi ja tavoitteet määrittävät järjestön tavoittelemien palvelujen mukaan. Järjestön olemassaolon oikeutus ja hyväksyttävyyden tulee siitä hyödyntäjästä ja tuesta, jonka se pystyy jäsenilleen tarjoamaan. (Eronen ym.1995, 37). Järjestöt hyödyntävät toiminnassaan sosiaalista pääomaansa.

4.2 Järjestöjen rooli sosiaalipolitiikassa

Julkiset palvelut muodostavat hyvinvointiyhteiskunnan ytimen. Niiden säilyttäminen ja kehittäminen on tärkeää. Julkisen sektorin kehittämistyön rinnalle ovat tulleet uusia näkökulmia ja toimintamuotoja tarjoavat kolmannen sektorin toimijat. Kolmas sektori sijoittuu julkisen sektorin ja yksityissektorin välimaastoon. On katsottu, että kolmannen sektorin pitäisi edustaa kansalaislähtöisyyttä ja kansalaisten vapaata toimintaa.

Uusliberalistisessa ajattelussa järjestöjen merkitys nähdään siten, että niiden voimistaminen on keino purkaa ja korvata julkisen sektorin toimintaa, jolloin se palvelee julkisen sektorin koon pienentämistä. Kommunitaristisessa ajattelussa taas järjestöjen toiminnan kasvu nähdään kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien edistämisen ja kansalaisyhteiskunnan voimistumisen näkökulmasta. Tarkasteltaessa kunnan ja kolmannen sektorin yhteistyötä paikallisessa hyvinvointipolitiikassa, näkökulmana on, että uudet yhteistyömuodot (verkostomainen toiminta) ja uudet toimijat (kolmas sektori) ovat julkista palvelujärjestelmää täydentäviä tekijöitä, ei sitä korvaavia. Järjestöt näh-

dään resurssina tuottaa kuntalaisille hyvinvointia. Järjestöjen toiminnan tavoitteena ei ole tuottaa omistajilleen voittoa vaan niiden jäsenistöjen intressit ovat muut kuin taloudelliset, eli lähinnä kommunitaristisen ajattelun mukaiset. (Ruuskanen 2002, 117-119).

Sosiaalibarometrissa (Stakes 2007) sosiaali- ja terveystalouden toimijoiksi määritellään järjestöt, joiden tarkoituksena on jonkin erityisryhmän, oman jäsenistön tai jonkin väestöosan terveyden, fyysisen, psyykkisen ja/tai sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen. Vapaaehtois- ja terveystalouden järjestöt ovat mukana monin tavoin julkisessa toiminnassa, paikallisissa verkostoissa ja verkostotyössä. Sosiaalibarometrin mukaan hyvinvoinnin tuottamisessa tulevaisuudessa korostuu sosiaali- ja terveystalouden yritykset. Järjestöjen vapaaehtoistoiminta, palvelut ja vertaistuki sekä ihmisten itseapu nähdään tulevaisuudessa nykyistä keskeisimpänä, vaikka kunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen roolia pidetään edelleen tärkeimpänä.

Raija Julkunen (2006, 118) toteaa, että 1990-luvun talouskriisi muutti Suomessa suhtautumista järjestöihin: näkymättömästä kolmannesta sektorista tuli näkyvä nimenomaan sosiaalipoliittisena toimijana. Järjestöjen sosiaalipoliittinen toiminta on laajentunut ja ammatillistunut. Koska järjestöjen toiminta on riippuvainen julkisesta rahoituksesta, niiden on toiminnallaan osoitettava tarpeellisuutensa sosiaalityön kentässä. Järjestöillä on merkittävä rooli ehkäisevän työn tekijöinä ja tiedon välittäjinä niin sosiaali- ja terveystalouden ammattilaisille kuin koko väestölle.

Sininauhaliiton toiminnanjohtaja Aarne Kiviniemi (2008, 13-14) toteaa järjestöjen alkoholiohjelman katsauksessa, että järjestöjen osuus sosiaalipalvelujen tuottamisessa yleisesti kasvoi erityisesti 2000-luvulla. Kansalaisjärjestölähtöisen päihdetyön kannalta merkittävin rakenteellinen ja sisällöllinen muutos alkoholiohjelman aikana tapahtui päiväkeskustoiminnassa. Tutkimuksellisesti on kyetty osoittamaan, että kansalaisjärjestölähtöisellä päivätoiminnalla kyetään ehkäisemään päihdehaittoja merkittävästi. Päivätoiminta nähtiin myös uutena mahdollisuutena järjestöjen, kuntien ja seurakuntien yhteistyössä paikallisten lähipalvelujen turvaamiseksi ja alkoholihaittojen vähentämiseksi.

Moniammatillisessa työssä painottuvat ammatillinen osaaminen, sosiaaliset taidot ja vastuunottaminen. Moniammatilliseen työhön kuuluvat myös rajojen ylitykset ja verkostojen huomioiminen. Työskentely edellyttää viranomaistahojen verkostoitumista, jolla pyritään tehostamaan, yhdistämään ja jakamaan vähäisiä resursseja. Eri alojen

ammattilaisilla on paitsi erilaista tietoa, myös erilaiset tietämisen tavat. Päihdetyössä korostuu eri ammattiryhmien ja työntekijöiden näkemys asiakkaan tilanteesta, jolloin he voivat tukea asiakasta oman ammattialansa osaamisella. (Lappalainen-Lehto & Romu & Taskinen 2007, 260-262). Moniammatillisessa päihdetyössä asiakas saa yhtäaikaaisesti tukea eri toimijoilta, esimerkiksi kun sosiaalitoimi huolehtii perustoimeentulosta, asuntotoimi asumisesta, päiväkeskus tarjoaa tukea arkipäivään ja päihhteettömyyteen. Päihdetyössä korostuu myös moniammatillisen työn palveluketjun aukottomuus asiakkaan tukemisessa.

Anneli Pohjola (1999, 110-111) kirjoittaa artikkelissaan, että moniammatillisen työskentelyn tavoitteena on ammatillisen työn vahvistaminen erilaista asiantuntemusta yhdistämällä. Samalla pyrkimyksenä on asiakaspalvelun laadun parantaminen tuomalla palvelutilanteisiin eri ammattien ja organisaatioiden osaamista.

Paikallisella tasolla tarkasteltuna julkisen palvelujärjestelmän ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä voidaan pitää toimintaverkostona. Verkostolla tarkoitetaan monien toimijoiden toimintaympäristöä, jossa ei ole perinteisessä mielessä johtoa eikä keskusta. Ideaalimallissa verkostossa mahdollistuvat avoin kommunikaation ja monensuuntainen keskustelu. Käytännössä tämä ideaalimalli ei kuitenkaan toimi, vaan verkossa ja verkostotyössä on monenlaisia pullonkauloja. (Ruuskanen 2002, 119). Tämä tutkimus pyrkii löytämään Sodankylän päihdetyön toimijoiden verkostoyhteistyön kehittämismahdollisuuksia ja ideoita kohti Ruuskasen kuvaamaa ideaalimallia.

Sininauhaliiton teettämä päiväkeskustutkimus selvitti 143 päihdeongelmaisten päiväkeskuksen toiminnan laajuutta ja vaikuttavuutta. Sen mukaan asiakaskäyntejä näissä päiväkeskuksissa vuonna 2006 oli yli 850 000 vuodessa, luku tarkoittaa, että asiakaskäyntejä on noin 3000 päivässä. Vakioasiakkaiden määrä on noin 12 000. Kun päiväkeskuskäyntejä verrataan sosiaali- ja terveydenhuollon muihin päihdeasiakkuuksien määrään, on päiväkeskusten 850 000 käyntiä merkittävä osa kaikista päihdeasioinneista, joita on 3,8 miljoonaa käyntiä vuodessa. (Lund, 2008, 28-33). Sodankylässä Päiväkeskus Sinisarastuksella oli vuonna 2007 noin 50 kävijää päivittäin, heistä noin 20 oli vakioasiakkaita. (Toimintakertomus 2007). Kävijämäärät ovat kasvaneet Sodankylässä tasaisesti vuosi vuodelta. Vakioasiakkailta tarkoitetaan päiväkeskuksella säännöllisesti käyviä asiakkaita.

Päiväkeskustutkimuksessa todetaan, että päiväkeskustoiminnan vaikutus on merkittävä yhtäältä asiakkaille, joita varten päiväkeskustoiminta on olemassa ja joka kuvastuu kävijöiden korkealla määrällä ja toisaalta siten, että päiväkeskukset ovat olemassa palvelujärjestelmää varten. Tutkimustulosten mukaan kuntien vastauksissa tuli ilmi että päiväkeskuksilla on tärkeä paikka päihdepalvelujärjestelmässä. Päiväkeskustoiminnan lakkaaminen aiheuttaisi aivan ilmeisesti merkittäviä ongelmia palvelujärjestelmälle. Erityisesti tämä tulisi näkymään pienillä paikkakunnilla, jossa päihdehuollon erityispalveluja ei ole tarjolla. Päiväkeskusten runsas yhteistyöverkosto kertoo siitä, että päiväkeskukset kohtaavat monitahoisista ongelmista kärsiviä ihmisiä. (Lund 2008, 95-96).

Olavi Kaukonen (2000, 166-168) on tutkinut kuntien päihdepalvelupolitiikkoja. Kuntien päihdepalveluissa on selkeitä eroja. Kunnat ovat painottaneet eri tavalla päihdepalveluja; sosiaali- ja terveydenhuollon yleispalveluihin (Sodankylä kuului tähän ryhmään), päihdehuollon kuntouttaviin erityispalveluihin, psykiatrisiin palveluihin, ja päihdehuollon perusturvaa (asumis- ja päiväkeskuspalveluita) painottaviin. Suuri osa kunnista ei ollut asettunut millekään edellä mainituista ulottuvuuksista. Kaukonen toteaa yhteenvedossa kommenttina, että yleisten sosiaali- ja terveystalvelujen roolin korostaminen tarkoittaa asiakkaiden huono-osaisuuden ja syrjäytymisriskin painottamista päihdetyössä.

Huono-osaisimpien asiakkaiden erityispalvelujen käyttö vähentää eniten päihde-ehtoista asiointia sosiaali- ja terveydenhuollon yleisissä palveluissa. Samaan johtopäätökseen on tullut myös Sininauhaliiton toimesta M20-hankkeen ulkoisen arvioinnin tehnyt tutkija Antti Peltö-Huikko. Hän toteaa tiivistetysti, että päiväkeskukset tavoittavat matalan kynnyksen ansiosta ne kaikkein syrjäytyneimmät päihdeongelmaiset ja mainitsee, että hanke on saavuttanut huomattavia tuloksia. Yksi tuloksista on se, että päiväkeskukset vähentävät käyntejä sosiaalihuollossa ja terveystalveluissa. Asuinalueet siistiytyvät ja rauhoittuvat ja päihdeongelmaisten on todettu saavuttaneen raittiita jaksoja. (Arviointi tarjoaa kokemustiedon rinnalle tutkittua tietoa 2008, 22).

5 PÄIVÄKESKUKSEN TOIMINTA VERKOSTON SILMIN

Tutkimussuunnitelman mukaan keskeisenä tavoitteena oli selvittää Sodankylässä toimivan Päiväkeskus Sinisarastuksen rooli paikkakunnan päihdetyötoimijana ja päiväkeskuksen yhteistyöasetelma paikallisessa päihdetyökentässä. Tulokset esitetään näiden teemojen ympärille.

Tutkimustulosten yhteenvedon pohjalle on hyvä nostaa esille ensimmäisen haastattelukysymyksen perusteella kaikkien haastateltavien hyvä paikkakunnan päihdepalvelukonaisuuden tuntemus ja näkemys, että päihdepalvelut koetaan pääosin riittäviksi ja toimiviksi, joskin kehittämistäkin katsottiin olevan. Päihdepalvelujen katsottiin olevan hyvin tarjolla ja niiden saatavuus on hyvä. Eri asia on se, että miten kuntalaiset palveluja hakevat, sillä päihdeavun hakemisen problematiikkaan liittyy kynnys hakea apua. Usein halutaan ainakin aluksi pärjätä omin voimin ja omin avuin.

Päiväkeskuksen toiminta kuvaa toimijaa ja sen tuottamia palveluja. Paikallisen päihdetyön katsottiin kehittyneen viime vuosien aikana. Haastateltavat nostivat tämän kehityksen päiväkeskuksen paikkakunnalle tulemisen ansioksi. Päihdetyö on tullut näkyväksi ja siihen on panostettu.

Kuntalaisiin nähden ulkoista näkyvyyttä on lisännyt myös päiväkeskuksen fyysiset tilat, jotka ovat kirkonkylän keskustassa. Päiväkeskus näkyy kulkijoille katukuvassa. Päiväkeskuksen toiminnan näkyvyyttä kuntalaisiin päin toivottiin lisättävän, jotta päiväkeskus tulisi matalan kynnyksen päihdepalvelujen tarjoajana tutuksi. Tämä ehkä siten mahdollittaisi myös päihteidenkäyttäjien läheisten ja omaisten kynnystä hakea tukea. Päiväkeskus profiloituu ulospäin joskus turhan paljon pelkästään alkoholistien lähipalvelupaikaksi.

Näkyvyyden teemaan käsittelyyn kaikissa haastatteluissa liitettiin näkyvyys lehdissä. Paikallislehdessä olleita juttuja päiväkeskuksen tapahtumista, toiminnasta sekä työntekijöiden haastatteluista, kirjoituksista päihdetyön erilaisiin teemoihin ja ajankohtaisuuksiin liittyen pidettiin erityisen hyvinä, mielenkiintoisina luettavina ja niitä toivottiin kaikissa haastatteluissa lisää. Kaikenlainen ”ulostulo” koettiin tärkeäksi.

Kysyttäessä päiväkeskuksen tehtävää paikkakunnan päihdetyökentässä, vastaukset olivat hyvin yhteneväisiä. Päiväkeskuksen tehtäväksi tiivistettiin selkeästi yksi tavoite: päihteiden käytön vähentäminen. Kaikissa vastauksissa korostui lämmön, ravinnon, sosiaalisen osallisuuden ja vertaistuen tarjoaminen. Päiväkeskus nähtiin erityisesti matalan kynnyksen paikkana, jonne päihdekuntoutuja voi tulla ”sellaisena kuin on” ja paikkana jossa hänelle on tarjolla tukea päihteettömyyteen, vaihtoehtoista tekemistä ja vertaistukea. Tai kuten kolme haastateltavaa kiteytti asian seuraavasti:

”Päiväkeskuksen tehtävä on tarjota asiakkaille soppaa, saippuaa ja sielunhoitoa.”

Päiväkeskuksen rooliin yhdistettiin myös näkemys siitä, että sillä on selkeästi oma paikkansa päihdetyössä. Neljä (4) haastateltavaa piti päiväkeskusta tarpeellisena, kaksi (2) piti erittäin tarpeellisena. Päiväkeskuksen tarpeellisuutta toimijana kuvattiin mm. seuraavasti:

”Mitä meillä olis jos ei olis päiväkeskusta?”

Haastateltava, jonka työhön varsinainen päihdetyö ei kuulu, piti päiväkeskusta yhtenä palvelukanavana päihteitä käyttäville asiakkailleen:

”...on hyvä että on joku paikka jonne ohjata asiakkaita.”

Päiväkeskuksen tarjoamat palvelut koettiin selvästi muiden toimijoiden työkaluna, paikkana jonne asiakkaan voi ohjata ilman lähetettä, aikavarausta tai maksusitoumusta.

Haastattelukysymyksessä, jossa haastateltavia pyydettiin listaamaan asioita, joissa päiväkeskus oli onnistunut, arvioitiin lähinnä asiakkaiden kautta. Päiväkeskuksen toiminnan tuloksia konkretisoitiin useimmin eri toimijoiden asiakaskunnan olemuksen ja käyttäytymisen perusteella. Kaksi (2) haastateltavaa oli sitä mieltä, että heidän asiakaskunnassaan päihdeongelmaiset asiakkaat ovat vähentyneet. Syyksi he perustelivat, että nämä asiakkaat ovat siirtyneet päiväkeskuksen kävijöiksi ja saavat tarvitsemansa tuen sieltä.

Päiväkeskuksen toiminnan onnistumista peilattiin myös asiakaskunnan habitukseen. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että heillä asioivien päihdeongelmaisten asiakkaiden ulkoinen olemus on elämönhallinnan parantuessa siistiytynyt, jopa reipastunut, eikä humalassa asiointia viranomaisten luona enää juurikaan ole.

Häiriökäyttäytymisen katsottiin vähentyneen päiväkeskuksen vaihtoehtoisen toiminnan tarjoamisen ansiosta. Päiväkeskuksella katsottiin myös olevan positiivinen vaikutus siinä mielessä, että päihteiden käyttäjät pyrkivät olemaan selvin päin kun heillä on tarve päästä päiväkeskukselle. Viisi (5) haastateltavista oli sitä mieltä että oma työpaikka ja/tai katukuva on siistiytynyt päiväkeskustoiminnan tulemisen myötä. Yksi (1) haastateltavista oli sitä mieltä, että ”kirkkopuiston” (kirkon vieressä sijaitseva puistoalue) porukkaa päiväkeskus ei ole tavoittanut. Tämä tavoittamaton päihteidenkäyttäjryhmä on niitä ”pitkän linjan ammattikäyttäjiä” joiden tavoittamisessa riittää haasteita kaikille päihdetyötoimijoille ja erityisesti päiväkeskukselle.

Yhteistyö on toinen tulososio. Yhteistyön osalta tulosten kokoamisen pohjaksi on hyvä ottaa Pekka Lundin (2008, 67) päiväkeskustoiminnasta tekemän tutkimuksen tulos, joka osoittaa että päiväkeskusten rooli yhteistyön valossa on pienillä paikkakunnilla monipuolisempi kuin suurilla paikkakunnilla. Päiväkeskukset ovat erikoistuneet toimimaan nimenomaan pienillä paikkakunnilla päihdeongelmaisten asioissa asiantuntijoina, joilla on laaja yhteistyöverkosto. Laaja verkostoyhteistyön tärkeys ja monitasoinen yhteistyö korostuu entisestään siinä valossa, että pienillä paikkakunnilla on usein fyysisesti pitkä matka erityispalvelujen piiriin, kuten Sodankylässäkin.

Tutkimuksen tavoitteena päiväkeskuksen päihdetyötoimijan roolin selvittämisen lisäksi oli selvittää yhteistyöasetelmaa ja yhteistyön kehittämistarpeita. Päiväkeskuksen ja muiden toimijoiden välisen yhteistyön määrää kolme (3) haastateltavaa katsoi tehtävän paljon ja kolme (3) vastaajaa katsoi, että yhteistyötä tehdään jonkin verran. Vastausvaihtoehdot olivat paljon, jonkin verran tai ei ollenkaan. Päiväkeskuksen ja muiden toimijoiden välistä yhteistyötä kuvattiin kaikissa vastauksissa olevan monipuolisesti ja yhteistyön koettiin tapahtuvaksi ensisijaisesti asiakastyön kautta, ts. asiakkaiden kautta tehtävän asiakasyhteistyön puitteissa. Tämä selittää osin yhteistyön määrän kuvaamisen, sillä vastaajat suhteuttivat päiväkeskuksen kanssa tehtävän yhteistyön määrän suhteessa oman työn ajankäyttöön. Päiväkeskus koettiin kaikkien haastateltavien kohdalla aidosti yhteistyökumppanina huolimatta siitä, minkä verran yhteistyötä tehtiin.

Yhteistyön toimivuudesta viisi (5) vastaajaa katsoi sen toimivan hyvin ja yhden (1) mielestä yhteistyö toimi erityisen hyvin. Kolme vastaajaa katsoi yhteistyön toimivan hyvin ensisijaisesti siksi, että päiväkeskuksella ja toimijoilla oli yhteinen näkemys yhteistyöstä ja/tai asiakkaiden tilanteista ja niiden eteenpäin viemisessä. Muita perusteluja yhteistyön toimivuuteen haastateltavan mielestä oli päiväkeskuksen työntekijöiden helppo lähestyttävyys ja hyvä tavoitettavuus.

Kysyttäessä mikä yhteistyössä ei toimi, vastaukset olivat vähäisempiä kuin kysyttäessä toimivuutta. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että kaikki periaatteessa toimii, mutta kehittämistä on aina. Kehittämistoiveksi tämän kysymyksen kohdalla tuli lähinnä yhteistyö työtoiminnan järjestämisessä ja sen kehittämisestä vastaamaan paremmin asiakkaiden tarpeita. Myös ajantasaisia esitteitä kaivattiin levitettäväksi työpaikoille ja jaettavaksi asiakkaille.

Yhteistyömuotoihin kaivattiin enemmän toimijoiden ”face to face” - tapaamisia yhteisen pöydän ääreen, vaikkapa aamukahvistelun merkeissä. Näin vahvistuisi toimijoiden keskinäinen tuntemus ja henkilökohtaiset tapaamiset korostuvat erityisesti silloin, kun eri toimijatahoilla tapahtuu henkilövaihdoksia.” Aamukahvistelun merkeissä olisi luontevaa käydä läpi itse kunkin toimijan ajankohtaiset asiat ja suunnitella tulevaa yhteistyötä, esimerkiksi yhteisten tapahtumien tai koulutustilaisuuksien järjestämistä. Tutkimuksesta nousi esille useaan kertaan yhteistyötapaamisten säännöllisyyden tarve, kaikkinaisen vuorovaikutuksen tärkeys ja lisääminen eri toimijoiden välillä. Näin lisääntyisi myös eri toimijoiden luottamus ja arvostus toisia toimijoita kohtaan.

Yhteistyön kehittämisen ja lisäämisen esteenä koettiin itse kunkin toimijan taholta oma ajankäyttö, tällöin painottuukin jonkun toimijan aloitteellisuus ja aktiivisuus yhteisen ajan löytämiseksi. Tässä kohden perusteltiin, että kun yhteistyötä kuitenkin tehdään ja se sujuu, kehittämistyö jää muun työn jalkoihin. Näin ei toki saisi olla, mutta arkityö ja akuutit asiat tunnetusti tahtovat viedä mennessään. Haastateltavat odottivat päiväkeskukselta uutena paikallisena toimijana aloitteellisuutta yhteistyön kehittämiseen.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tämä selvitys päiväkeskuksen toiminnasta oli ajankohtainen paitsi toimeksiantajan intressistä, myös siksi että keväällä 2008 valmistui Sininauhaliiton toimesta tehty valtakunnallinen tutkimus: Päihdetyön päiväkeskus – Katoava työmuoto vai tärkeä osa palveluketjua. Se on tutkimus päihdetyön päiväkeskustoiminnasta ja laajuudesta sisältäen myös päiväkeskusten yhteistyön osana paikallista päihdetyökenttää. Tämä selvitys meni yhteistyötoimijuuden teeman puitteissa paikalliselle tasolle. Oli mielenkiintoista todeta, että tässä selvityksessä saadut verkostoyhteistyön tulokset ovat yhteneväisiä Sininauhaliiton teettämän valtakunnallisen tutkimuksen kanssa.

Lund (2008, 65) toteaa tutkimuksessaan, että runsas säännöllinen ja vielä runsaampi satunnainen yhteistyö eri tahojen kanssa viittaa päiväkeskuksen keskeiseen rooliin päihdeongelmaisen, syrjäytyneen ja usein työttömän ihmisen elämän jäsentymisessä. Päiväkeskus ei ole vain mahdollisuus selvään päivään, lämpöön tai ravintoon, vaan usein myös monipuolinen lähipalvelukeskus. Tässä selvityksessä tulee myös esille päiväkeskuksen monipuoliset palvelut sen käyttäjille ja keskeinen päihdetyötoimijan rooli paikallisessa päihdetyökokonaisuudessa.

Päihdejärjestöt ovat syntyneet tarpeesta tuoda päihdeongelmaisten olemassaolo näkyväksi ja toimia päihdehaittojen vähentämiseksi. (Heimonen 2007, 11). Yksi haastateltava, joka oli ollut mukana työryhmässä päiväkeskuksen saamiseksi paikkakunnalle, kertoi että

”Päiväkeskusta ei olisi syntynyt ellei sille olisi ollut tarvetta.”

Päiväkeskuksen keskeisimmiksi tehtäviksi nousi vertaistuki, yhteisöllisyys, sosiaalinen osallisuuden tarjoaminen ja päihdeidenkäyttäjien elämänhallinta lisääminen. Näiden tehtävien puitteissa katsottiin, että päiväkeskus tavoittaa päihdepalveluja tarvitsevien kohderyhmän. Tulos on yhteneväinen Päivi Heimosen (2007, 17-20) näkemyksen kanssa. Ensisijaisesti päiväkeskuksen asiakkaiden kohderyhmäksi miellettiin päihdekuntoutujat, erityisesti ne kaikkein huono-osaisimmassa asemassa olevat. Moni näistä huono-osaisista oli kaiken viranomaistyön ulkopuolella. He eivät ole sen enempää työhallinnon kuin sosiaali- tai terveystoimen palvelujen piirissä. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että päiväkeskus on onnistunut toiminnassaan toteuttamaan sen

toiminta-ajatusta ja saavuttanut sille asetettuja tavoitteita. Kaikki haastateltavat kantoivat huolta sivukylillä asuvien ja nk. kotona juovien, erityisesti naisten, päihteidenkäyttäjien tavoitettavuutta ja ohjaamista omaehtoisten päihdepalvelujen piiriin.

Aktivoivan mallin mukaan toimivat päiväkeskukset tarjoavat polkuja kuntoutukseen ja työelämään. (Heimonen 2007, 43). Päiväkeskus Sinisarastus toimii tämän aktivoivan mallin mukaan ja sen palveluihin kuuluu myös kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen. Tutkimustuloksissa tuli esille yhteistyökumppaneiden näkemys, että kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen koetaan hyvänä palvelumahdollisuutena varsinkin niille asiakkaille, joiden palvelutarve on ensisijaisesti elämänhallintaan liittyvät asiat. Joidenkin asiakkaiden kohdalla koettiin kuntouttavan työtoiminnan kautta kuitenkin saadun jopa niin hyviä tuloksia, että he ovat hakeutuneet koulutukseen tai sijoittuneet työhön avoimille työmarkkinoille.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että päiväkeskusta pidetään paikkakunnan päihdepalvelujen kokonaisuudessa ammatillisena toimijana, joka tarjoaa monipuolisesti palveluja asiakkailleen. Pekka Lund (toim. 2008, 57) kirjoittaa tutkimuksessaan, että päiväkeskukset ovat nimenomaan perustoimintojen paikkoja, sillä niiden asiakkaiden tarpeet ovat perustarpeita. Tässä selvityksessä tulee myös painotetusti esille tämä sama näkemys. Päiväkeskus tarjoaa monipuolisesti palveluja; peruspalveluista kuntouttavaan työtoimintaan. Korostetusti yksi tärkeä päiväkeskustilojen palvelumuoto on myös toimia asiakkaiden ”olohuoneena”, paikkana jossa voi vain olla ja kuluttaa aikaa päihteetöntä ympäristössä.

Päiväkeskuksen ja muiden toimijoiden moniammatillisen yhteistyöperusta liittyy siihen, että päihteidenkäyttäjien ongelmat eivät useinkaan ole pelkästään päihteiden käyttö, vaan hänen palvelutarpeensa ulottuu eri toimijoiden saralle. Palveluketjun aukottomuus edellyttää eri toimijoiden välistä hyvää yhteistyötä. Päiväkeskus on yksi tärkeä osa paikallista päihdepalveluketjua.

Kuten moniammatillisessa verkostotyössä on tullut esille yhteistyön hyötynäkökulman (Harju ym. 2001, 81-82) olevan yhteistyön liikkeellepaneva voima ja luottamuksen ja tasavertaisuuden olevan keskeinen edellytys yhteistyölle, on nämä samat edellytykset nähtävissä myös tämän tutkimuksen tuloksissa. Vaikka kaikki toimijat korostivat, että moniammatillista yhteistyötä tehdään tuloksellisesti, yhteistyön kehittämistavoitteissa ko-

rostui tasavertainen toiminta ja muunkin kuin asiakastyöhön liittyvän yhteistyön tiivistämistä kaikkien toimijoiden kesken.

Tämän tutkimuksen osalta yhteenvetona totean myös, että yhteistyökumppaneiden näkemyksiin ja kokemuksiin siitä, miten he näkevät päiväkeskuksen paikallisena toimijana, vaikuttivat erityisesti se, miten hyvin tai laajasti he tuntevat päiväkeskuksen toimintaa. Paljon ja säännöllisesti yhteistyötä tekevät yhteistyökumppanit näkivät myös selkeimmin yhteistyön kehittämisen tärkeyden ja hahmottivat sen keskeisimmät kulmakivet. Osa heistä katsoi yhteistyön kärsivän sen takia, että arkikiire vie mennessään, mutta totesivat sen olevan puhtaasti oman ajankäytön ongelma. Tähän liittyikin osittain yhteistyökumppaneiden toive päiväkeskuksen aloitteellisuudesta yhteistyön kehittämiseksi; ajan saa se, joka sitä utterimmin varaa.

Yhteistyön kehittämisajatuksissa korostuivat sekä yhteistyökumppaneiden oma rooli päihdetyötoimijana että päiväkeskuksen oma aktiivisuus verkostoyhteistyön kehittämisessä. Päiväkeskukselta odotetaan uutena paikallisena toimijana erityistä aloitteellisuutta. Tämän selvityksen tulokset ovat käyttökelpoisia työkaluja toimeksiantajan työkalupakkiin kehittämään toimintaansa Sodankylän moniammatillisessa verkostoyhteistyökentässä päihdetyön yhä kasvaviin haasteisiin, sillä vuoden 2004 alkoholiveron alennuksen seuraukset näkyvät vielä pitkään päihdetyössä.

Päiväkeskuksen kokonaisvaltaisen toiminnan pitkäjänteisessä kehittämisessä korostuu moniammatillisen yhteistyön merkitys. Tähän sisältyy oravanpyöräkuvio. Jotta toimintaa voitaisiin pitkäjänteisesti kehittää, tulisi taloudellinen turvallisuus olla kunnossa, ja toisaalta, jotta talous olisi kunnossa, päiväkeskuksella tulisi olla niin vahva asema ja rooli päihdetyötoimijana, että kunta sitoutuisi taloudellisesti päiväkeskustoiminnan kehittämiseen. Kunnan sitoutumiseen liittyy puolestaan oleellisesti se, että kuntapäätäjät tulee saada tietoisiksi päiväkeskustoiminnasta ja sen merkityksestä päihdetyössä.

Haastatteluissa tuli selkeästi esille, että päiväkeskus Sinisarastuksen toiminnan vahvuus on sen toteuttama päihdehuoltotyö. Kun tämä perusosaaminen on hallussa ja toiminta on paikallisessa päihdetyökentässä vakiintunutta, on moniammatillisen verkostoyhteistyön kehittäminen ajankohtainen asia. Tähän päiväkeskus on mielestäni herännyt oikea-aikaisesti. Tuloksissa kirjattujen yhteistyön kehittämisajatuksien lisäksi näkisin tärkeänä,

että päiväkeskus vastaisi yhteistyökumppaneiden odotuksiin aktiivisena aloitteentekijänä.

Verkostoyhteistyön kehittämisen lisäksi päiväkeskuksen tulisi olla aktiivinen myös kuntapäätäjien suuntaan ja tehdä toimintaansa näkyväksi myös sitä kautta. Kunta vastaa päihdehuollon järjestämisestä ja siten myös välillisesti päihdepalvelujen ostopalvelusopimuksen kautta päiväkeskuksen toiminnan jatkumiseen. Haastatteluissa kannettiin huolta siitä, että kunnan päättävissä elimissä ei ole riittävästi tietämystä päiväkeskuksen toiminnasta. Haastatteluissa tuli esille ajatus, että olisiko Lapin Sinisarastus ry:n hallituksen tarkoituksenmukaista miettiä hallituksen kokoonpanoon edustus myös kunnan luottamusmiehistä? Päihdetyö ja siinä olevat ongelmat tulisi tehdä näkyvämmäksi, sillä päihdetyö ei kohdistu vain päihteidenkäyttäjiin vaan koko heidän lähiyhteisöön, perheeseen ja lapsiin.

Päihdetyö ei ole vain päihdekuntoutujien korjaavaa päihdetyötä, vaan sen tulisi painotua ehkäisevään työhön, kun päihteidenkäyttö ei ole vielä vakiintunutta eikä pysyvää riippuvuutta ole syntynyt. Korjaava päihdetyö on yhteiskunnalle kallista koska se on usein jo aiheuttanut merkittävää terveydellistä haittaa päihteidenkäyttäjälle ja monenlaista pahoinvointia lähipiirissä. Ehkäisevä päihdetyö on kustannuksiltaan edullisinta ja tuloksiltaan parasta päihdetyötä.

Näkisin tutkimustulosten valossa, että päiväkeskus on toiminnallaan raivannut oman paikkansa paikkakunnan päihdetyökentässä ja sitä pidetään yhteistyökykyisenä yhteistyökumppanina. Roolin vahvistaminen edellyttäisi mielestäni panostusta näkyvämpään esilläoloon, ehkäisevänä päihdetyönä päihdeongelman nostamista yleisesti esille ja erityisesti siinä valossa, että ongelmainen ei ole yksin vaan apua on saatavilla. Häpeän tunne estää päihdeongelmaisia, varsinkin naisia, usein hakemasta apua ajoissa. Selvittämisen arvoinen asia olisi myös aukioloaikojen jatkaminen viikonlopulle. Tämä on resurssikysymys, mutta haaste yhteistyökuvioiden kehittämiseksi.

Päiväkeskus toimii lähipalveluna ihmisen arkiympyröissä arjen tukena ja lähellä ihmistä. Päiväkeskuksen yhteistyö muiden paikallisten päihdetyötoimijoiden kanssa on ensisijaisen tärkeää, koska yhteistyöllä ja verkostoitumisella voidaan tarjota ihmisille kokonaisvaltaista tukea jossa työssä korostuu eri toimijoiden oma ammatillinen erikoistuminen. Päihdetyössä olennaista on koko perheen ja yhteisön tukeminen, ei vain

päihdeongelmaisen itsensä tukeminen. Kuntoutumisprosessin onnistuminen on tuloksellisempaa, kun kuntoutujalla on tukena laaja tukiverkosto.

Huolimatta, että tässä tutkimuksessa olen tietoisesti rajannut päiväkeskuksen taloudelliset asiat ulkopuolelle, en malta olla liittämättä tähän Stakesin päihdetyön kehittämispäällikkö Airi Partasen kirjoitusta Sininauhaliiton tiedotuslehdessä (Sininen aalto1/2008, 10) otsikolla ”Päiväkeskukset piilossa päättäjiltä”, sillä kannanotto liittyy päiväkeskusten toiminnan kehittämiseen. Airi Partanen toteaa, että päiväkeskuksissa yhdistyy ammatillinen päihdetyö jokapäiväiseen elämäntapaan ja päiväkeskusten asema päihdepalveluiden kentässä on merkittävä ja pitää päiväkeskuksia erittäin tarpeellisina. Kuntien tulisikin nähdä ne osana hoitoketjua ja Partanen toivookin, että kunta- ja palvelurakennemuutoksen keskellä myös päihdehuolto muistettaisiin.

Partanen kaipaa lisää tietoa päiväkeskusten tekemästä työstä ja nykyisestä tilanteesta. Tiedon pirstaleisuus ja todellisen kuvan puuttuminen on ongelmallista. Toivomisen varaa Partanen näkee myös päiväkeskusten rahoittamisessa, koska pitkäjänteiseen toiminnan ylläpitämiseen ei rahoittajaa ole. Päihdeongelmasta toipuminen on pitkä prosessi, eikä toiminta voi perustua lyhytkestoiseen hankerahoitukseen. Tämä opinnäytetyö tuo pienen lisän tutkimustietoa Partasen peräänkuuluttamasta päiväkeskusten tekemästä työstä ja tutkimustieto menee tiedoksi myös Sodankylän kuntapäättäjille.

Lopuksi omaa pohdintaa opinnäytetyön tekemisestä. Opinnäytetyön idea syntyi opintoihin liittyvän syventävän työharjoittelujakson aikana päiväkeskus Sinisarastuksella keväällä 2008 työpaikkaohjaajan innostamana. Tutkimuksen hankkeistaminen työharjoittelupaikan kanssa ja tutkimussuunnitelman työstäminen yhdessä toimeksiantajan kanssa antoi tutkimukselle työelämälähtöisen perspektiivin. Tämä puolestaan antoi tutkimuksen tekemiseen erityisen kunnianhimoisen otteen.

Opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoinen prosessi, vaikka välillä tuntui, että niin moni mielenkiintoinen seikka jäi liian vähälle huomiolle. Olin kuitenkin itselleni armollinen ja muistutin itseäni, että kaikkea ei voi tutkia yhdellä kertaa. Jatkotutkimusideaksi jäikin, että mielenkiintoista olisi tutkia tarkemmin sitä, miksi verkostoyhteistyö toimii joidenkin yhteistyökumppaneiden kanssa paremmin kuin toisten. Mitkä seikat vaikuttavat yhteistyön tekemiseen ja sujumiseen? Mikä merkitys on arvoilla ja asenteilla? Miten ja minkä verran toimijan oma hyötynäkökulma vaikuttaa yhteistyöhön?

Tutkimusprojektin työstäminen kokonaisuudessaan oli monimuotoista teorian ja empi-
rian vuorottelua. Tutkimussuunnitelma toimi koko ajan käsikirjoituksena, enkä kohdan-
nut varsinaisesti työn rajaamisongelmia. Vaikka uusia kiinnostavia sivujuonteita matkan
varrella tulikin eteen, muistutin itseäni aina lukemaan tutkimussuunnitelmaa uudestaan
ja uudestaan ja kirkastamaan sitä mielessäni. Teemahaastattelu empiirisen aineiston
keruumenetelmänä oli toimiva ja joustava sekä haastattelijalle että haastateltaville. Kat-
son saaneeni laadukkaan aineiston. Prosessikirjoittaminen auttoi työstämään selvitystä
kerros kerrokselta ja sain mielestäni työhön hyvän otteen. Tutkimustyö ja kirjoittaminen
pitkällä aikajänteellä antoi mahdollisuuden ottaa välillä hengähdystaukoja ja jättää työ
hautumaan. Mielenkiintoisin vaihe oli aineiston analysointi ja tulosten yhteenveto.

Sain opinnäytetyön tekemisen myötä omaan ammatilliseen osaamiseen paljon uutta
sisältöä. Työssä yhdistyi päihdetyö ja järjestötyö, verkostoituminen ja moniammatilli-
nen yhteistyö. Näihin osaamisen osa-alueisiin perehdyin syvällisesti ja monipuolisesti
teorian kautta ja yhteistyökumppaneiden haastattelut valaisivat lisää niiden sisältöä ja
kytkeytymistä käytännön työhön. Tälle uudelle osaamiselle, tiedoille ja taidoille on
laajalti käyttöä tulevissa monipuolisissa ja haasteellisissa työtehtävissä sosionomina.

LÄHTEET

- Eskola, Antti 1981. Sosiologian tutkimusmenetelmät. WSOY:n graafiset laitokset, Juva.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadullisen tutkimukseen. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Harju, Ulla-Maija & Niemelä Pauli & Ripatti, Jaakko & Siivonen, Teuvo & Särkelä, Riitta 2001. Vapaaehtoistoiminta seurakunnissa ja järjestöissä. Edita Oyj, Helsinki.
- Heimonen, Päivi (toim.) 2007. Päiväkeskus mahdollisuutena, Opas päihdetyön päiväkeskustoiminnan kehittämiseen. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelujen teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Julkunen, Raija 2006. Kuka vastaa? Hyvinvoinnin rajat ja julkinen vastuu. Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski.
- Kaukonen, Olavi 2000. Päihdepalvelut jakautuneessa hyvinvointivaltiossa. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.
- Kilgast, Eija 2007. Katsaus järjestöjen alkoholiohjelman. Luettu 15.5.2008 osoitteessa: http://www.tekry.fi/timage.php?i=100661&f=1&name=Ponnisteluja_ ja_tositomia_al_koholiohjelma.pdf
- Kinnunen, Pentti 28.2.2008. Henkilökohtainen haastattelu.
- Kiviniemi, Aarne 2008. Pääkirjoitus. Sininen Aalto 1/2008, 3.
- Korhonen, Mauno 22.2.2008. Henkilökohtainen haastattelu.

Kulmala, Kaisa 2.3.2008. Henkilökohtainen haastattelu.

Lappalainen-Lehto, Riitta & Romu, Maija-Liisa & Taskinen, Mailis 2007. Haasteena päihhteet. Ammatillisen päihdetyön perusteita. WSOY, Porvoo.

Lund, Pekka 2008. Päihdetyön päivakeskus, Katoava työmuoto vai tärkeä osa palveluketjua. Hakapaino Oy, Helsinki.

Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Peltohuikko, Antti 2008. Arviointi tarjoaa kokemustiedon rinnalle tutkittua tietoa 2008, Sininen aalto 1/2008, 22.

Pohjola, Anneli 1999. Moniammatillinen asiantuntijuus. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.). Verkostoituva asiakastyö. Tammer-Paino Oy, Tampere. 110-128.

Päihdebarometri 2007 – Ajankohtaiskatsaus kuntien ja järjestöjen päihdetilanteeseen. Stakes. Luettu 30.4.2008 osoitteessa:

<http://www.tekry.fi/timage.php?i=100638&f=name=P%E4ihdebarometri2007.pdf>

Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002:3. Stakes. Helsinki.

Päihdestrategia 2008-2011, 2007. Sodankylän kunta.

Ruuskanen, Petri (toim.) 2002. Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. PS-kustannus Oy, Porvoo.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Saarelainen, Ritva & Stengård, Eija & Vuori-Kemilä, Anne 2001. Mielenterveys- ja päihdetyö: yhteistyötä ja kumppanuutta. WSOY, Porvoo.

Silverman, David 2000. Doing Qualitative Research. A Practical handbook. The Cromwell Press Ltd, Trowbridge, Wiltshire.

Soininen, Marjaana 1995. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku.

Sosiaalibarometri 2007. Stakes. Luettu 10.8.2008 osoitteessa:
http://www.stkl.fi/Baro07_tiivistelma.pdf

Taskumatti 2007 – tilastotietoa alkoholista ja huumeista. Stakes. Luettu 30.4.2008 osoitteessa: http://stakes.info/files/pdf/taskumatti/Taskumatti_2007.pdf

Toimintakertomus 2007. Lapin Sinisarastus ry, Sodankylä.

Tukiasema.net 2000. Luettu 28.4.2008 osoitteessa:
<http://www.tukiasema.net/teemat/artikkeli.asp?docID=344>

Virtanen, Petri 1999. Tiedon hankinta, raportointi ja oppimistulosten hyödyntäminen lastensuojelun verkostomaisessa kehittämissympäristössä. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.). Verkostoituva asiakastyö. Tammer-Paino Oy, Tampere. 129-147.

HAASTATTELUKYSYMYKSET

TEEMA 1: SODANKYLÄN PÄIHDEPALVELUT JA PÄIVÄKESKUS NIIDEN OSANA

1. Miten arvioisitte päihdetyön kokonaistilanteen Sodankylässä? Mitä palveluja on? Miten palvelut toimivat? Millaista yhteistyötä on? Missä olisi kehitettävää?

2. Miten paikalliset päihdepalvelut tavoittaisivat mielestänne parhaiten päihdeongelmaiset ihmiset?

3. Miten näette päiväkeskuksen paikan ja roolin Sodankylän päihdepalvelujen kokonaisuudessa?

4. Mikä on näkemyksenne päiväkeskuksen tarpeellisuudesta päihdetyötoimijana Sodankylässä?

5. Mikä on päiväkeskuksen tehtävä? Onko se täyttänyt tehtävänsä palvelukokonaisuudessa?

6. Missä asioissa päiväkeskus on onnistunut? Edelliseen kysymykseen liittyen: missä on onnistuttu? Mikä toimii hyvin?

TEEMA 2: PÄIVÄKESKUSTOIMINTA JA SEN TUNNETTUUS

1. Miten mielestänne päiväkeskuksen olemassaolo näkyy Sodankylän katukuvassa ja/tai omassa työpaikassasi? Vai näkyykö?

2. Miten hyvin tunnette päiväkeskuksen toimintaa?

- hyvin
- jonkin verran
- vähän

Mistä tunnette?

3. Miten koette päiväkeskuksen omasta toiminnastaan tiedottamisen ja ulkoisen viestinnän? Missä se on onnistunut, missä ei? Mitä pitäisi olla lisää?

4. Minkälaisena päihdetyön toimijana näette päiväkeskuksen Sodankylässä?

5. Miten näette päiväkeskuksen toiminnan tarpeellisuuden Sodankylässä? Mikä merkitys toiminnalla on? Mihin sitä tarvitaan? Mitä apua asiakkaat siitä saavat? Tavoittavatko sen palvelut oikean kohderyhmän? Ovatko palvelut riittäviä?

TEEMA 3: YHTEISTYÖ JA SEN KEHITTÄMINEN

1. Minkä verran teette yhteistyötä?

- paljon
- jonkin verran
- ei ollenkaan. Perustele miksi ette tee yhteistyötä:

2. Missä asioissa teette yhteistyötä?

3. Miten yhteistyö toimii?

- erityisen hyvin
- hyvin
- jokseenkin huonosti
- huonosti

4. Nimeä kolme asiaa, joissa yhteistyössä toimii hyvin. (Voit myös perustella näkemyksesi.)

5. Nimeä kolme asiaa, joissa yhteistyössä ei toimi. (Voit myös perustella näkemyksesi.)

6. Mitä tarpeita näette yhteistyön kehittämiseksi päiväkeskuksen kanssa?

7. Mikä on näkemyksenne päiväkeskuksesta yhteistyöosapuolena: miten se voisi/pitäisi kehittyä yhteistyön osapuolena?

Mitä muuta tulee mieleen? Mitä muuta haluaisitte sanoa?
